

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

Dějiny Národního hřebčína Kladruby nad Labem
Jitka Hušková

Bakalářská práce
2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jitka HUŠKOVÁ**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Spisová a archivní služba**

Název tématu: **DĚJINY NÁRODNÍHO HŘEBČÍNA KLADRUBY NAD
LABEM**

Zásady pro vypracování:

- 1) Založení hřebčína
- 2) Vývoj plemene
- 3) Požár 1757
- 4) 1. a 2. světová válka
- 5) Současnost a budoucnost

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Archivní fond-Národní hřebčín Kladruby Nad Labem, (SOA Zámorsk);Kračmar, Josef, Hipologie, Praha 1923 (Hřebčín Kladruby Nad Labem); Motloch, Rudolf, Studien über pferdezucht, Hannover 1911 ((Hřebčín Kladruby Nad Labem);Lerche, František, Starokladrubský kůň, Praha 1956 (Knihovna města Hradce Králové); Záliš, Norbert, Bílí koně starokladrubští: Kniha o starokladrubských bělouších, Hradec Králové 1979 (SVK Hradec Králové)

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Helena Pochobradská
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

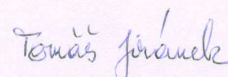
31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlášení

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

Anotace

Obsahem této bakalářské práce jsou stručné dějiny Národního hřebčína Kladruby nad Labem. Je zde popsán vznik hřebčína od jeho založení. Dále je zde popsán vývoj kladrubské rasy koní. Popisují se zde jednotlivé linie bílých i černých kladrubských koní. Stručně je zde nastíněn historický vývoj celého areálu i s přilehlými dvory. Cílem této práce bylo popsat jeho vývoj za 430 let existence hřebčína a ukázat důležitost zdejších koní pro zemský chov a pro společnost.

Klíčová slova: Kladruby nad Labem, hřebčín, koně, ředitelé, plemeno, bělouši.

Annotation

The content of the bachelor's thesis is brief history of National horse-breeding farm Kladruby nad Labem. It describes genesis of the horse-breeding farm since its formation. There is development of Kladruby breed of horses described. Particular lines of white and black horses are described. There is a brief description historical development of all the premises with adjacent farmyards. The aim of this thesis is to describe the development of it within 430 years long existence of the horse-breeding farm and to show the importance of the resident horses for provincial breeding and for the society.

Key words: Kladruby nad Labem, horse-breeding farm, horses, director, breed, white horses.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi při psaní této práce poskytli pomoc a cenné informace, věnovali tomu ochotu, energii a svůj čas. Jedná se především o vedoucí mé práce Mgr. Helenu Pochobradskou, za její cenné rady.

Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům Národního archivu v Praze, kteří mi vyšli ve všem vstříc a pomohli mi v bádání.

V neposlední řadě patří mé poděkování také panu Jiřímu Hájkovi, ing. Lence Gotthardové, CSc, MVDr. Norbertu Zálišovi, Mgr. Janě Dymešové a také své rodině, která mi byla především psychickou podporou.

Děkuji také všem ostatním, které jsem zde nejmenovala, ale kteří mi byli jakkoliv nápomocní.

Souhrn

Tato práce se zabývá historií Národního hřebčína Kladruby nad Labem a historickým vývojem kladrubských koní. Hřebčín byl založen na místě koňské obory a ta byla v roce 1579 povýšena Rudolfem II. Habsburským na dvorní císařský hřebčín. Vznikl zde z důvodu vhodně položené krajiny a také pro dostatečné množství pozemků k zabezpečení krmiva pro zdejší koně. Od svého založení sem přicházeli především koně ze Španělska a Itálie. Hlavním cílem bylo chovat koně pro dvůr ve Vídni a tamější honosný ceremoniál. Tím byl vyšlechtěn kladrubský galakaroseriér. Je to jediné plemeno vyšlechtěné výhradně k službám panovnického dvora.

Z dřívější doby se nedochovalo velké množství materiálu, neboť téměř vše bylo nenávratně zničeno v roce 1757, kdy při oslavě vznikl velký požár ve hřebčíně a shořely veškeré dokumenty týkající se chovu koní a celý archiv. V průběhu světových dějin přišly války i do Českých zemí a ohrožovaly i Kladruby. Z tohoto důvodu byl hřebčín několikrát stěhován do okolních dvorních hřebčínů, jako například do Kopčan, Lipice, Enyedu nebo Halbthurnu. Během své existence prošel hřebčín řadou přestaveb a rekonstrukcí. Některé budovy byly přistavovány a jiné vznikly úplně nové. Týkalo se to zvláště kostela, který byl zbourán a postaven nově několikrát. Tyto přestavby se dotkly také obou dvorů, třeba Františkov byl přestavován hned několikrát z důvodu častých požárů.

V průběhu historie se zdejší plemeno koní vyvíjelo tak, jak lidská společnost potřebovala, nebo jak velela móda. Krev kladrubských koní byla oživována arabským plnokrevníkem, ale velkou roli hrál také anglický plnokrevník. V jedné etapě vývoje hřebčína byl málem kladrubský kůň zcela vyhuben a na jeho místo měl přijít již zmiňovaný anglický plnokrevník. Naštěstí se tomu tak nestalo. I po zániku habsburské monarchie nastalo další těžké období pro kladrubské koně. Vznikl samostatný Československý stát, ve kterém lidé cítili odpor vůči monarchii a chtěli zničit vše, co s ní bylo spojené. Dalším důvodem bylo zavádění motorových vozidel do běžného života a tím zapříčiněné vyřazování koní. Toto se dotklo i samotných kladrubských koní. Výraznější byl tento jev po druhé světové válce, kdy byla celá země finančně vyčerpána a chov koní nebyl ekonomicky výnosný. Pro svou jedinečnost byl i přesto kladrubský chov běloušů zachován.

V roce 1956 se zdejší ústav jmenoval Státní hřebčín, později byl přejmenován na Státní plemenářský ústav. V roce 1961 byl opět přejmenován tentokrát na Plemenářský podnik Kladruby nad Labem a v roce 1992 vznikl Národní hřebčín Kladruby nad Labem,

který byl státním podnikem. O tři roky později se stal hřebčín v Kladrubech i kladrubští koně státní kulturní památkou a v roce 2002 se celý zdejší areál včetně koní stal národní kulturní památkou.

V současné době jsou Kladruby nad Labem na seznamu čekatelů na zápis do seznamu UNESCO. Díky tomu je u nás kladrubský kůň již více než 430 let.

Takové ušlechtilé zvíře - ale proč řečnit, když ctnosti koně jsou tak známé? Je toho tolik co říci, zmlkni však, když koně máš na prodej. Žádné zvíře neudělalo tolik, co on, aby pozvedlo společnost. Jak by však společnost mohla naň nasednout (nebo sesednout), mé dítě, pokud by odešel?

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Založení hřebčína Kladruby nad Labem	3
2.1. Stručný historický vývoj budov	9
2.1.1. Areál hřebčína	9
2.1.2. Zámek.....	11
2.1.3. Kostel	12
2.1.4. Dvory Josefov a Františkov.....	14
2.1.5. Hřebčín Slatiňany	15
2.2. Hřebčín v Kladrubech do konce sedmileté války.....	16
3. Vlnářská manufaktura a velký požár.....	19
3.1. Obnova hřebčína a historie do roku 1914	20
3.1.1. Zaměstnanci	22
3.1.2. Vliv Kladrub na chov koní v Čechách	23
3.2. Smuteční ceremoniál císaře Josefa II.	25
4. Události v hřebčíně po Josefově smrti	27
4.1. Živelné pohromy, nehody a méně významné události spojené s hřebčínem v 19. století	29
4.2. Období před první světovou válkou	30
5. Plemeno kladrubských koní	34
5.1. Popis kladrubských plemenných linií	35
6. Novodobá historie	40
6.1. Úloha koně v 1. a 2. světové válce až do současnosti.....	40
7. Současné využití kladrubských koní	47
8. Závěr.....	49
Seznam literatury.....	51
Seznam příloh.....	53
Přílohy	54
Resumé	63

1. Úvod

Tato práce se zabývá stručnou historií Národního hřebčína v Kladrubech nad Labem. Zaměřuji se zde na vývoj hřebčína od jeho založení dne 24. dubna 1579 císařem Rudolfem II., přes velký požár roku 1757, po stručný popis umístění a provoz budov. Dále svou pozornost věnuji všeobecnému vývoji plemen koní a kladrubské plemenné linii. Pokračuji novodobou historií, ve které se pokouším přiblížit život v hřebčíně během první a druhé světové války a po roce 1945. V závěru se věnuji současným aktivitám kladrubského hřebčína, jako jsou závody spřežení, parforsní hony a výkonnostní zkoušky. Hřebčín i jeho koně se stali roku 1995 státní kulturní památkou. Starokladrubský kůň je jediným hospodářským zvířetem na Zemi, které je oficiálně považováno za živoucí umělecké dílo. V roce 2002 byly kladrubský hřebčín a kmenová stáda běloušů uznány národní kulturní památkou.

Dochovaný archivní materiál se nachází na několika místech. Nejdůležitější prameny se nalézají v Národním archivu v Praze, v Archivu Pražského hradu, v Státním okresním archivu v Pardubicích, v Státním památkovém úřadu v Pardubicích a v Státním oblastním archivu v Zámrsku. Velké množství cenných písemností bylo zničeno při různých požárech. Od 2. poloviny 18. století jsou již nějaké materiály k dispozici, ale jedná se především o torza.

Ukládaly se hlavně naturální a materiálové účty, účty obilí, krmiva, steliva, okopanin, náradí, lékárny a zvěrolékařského náčiní, účty lesní, depozitní, patronátní, stavební, peněžní, účty koní, oslů, mezků a dobytka. Dále jsou k dispozici plemenné knihy koní, které jsou v rozmezí let 1816–1915. Nalezneme zde i rozsáhlou korespondenci z let 1774–1822. Spisy byly řazeny do označených skupin nebo byly řazeny chronologicky. Archivní fond v Zámrsku je dělen na tři části: A – písemnosti Státního hřebčína v Kladrubech nad Labem, B – písemnosti Výzkumné stanice pro plemenářskou biologii v Kladrubech n. L., C – písemnosti Inspekce státních ústavů pro chov koní. Převážná část archiválií je dochována v německém jazyce, až po roce 1918 jsou písemnosti psány česky.

O hřebčíně bylo napsáno velké množství knih a zabývalo se jím tématem mnoho významných autorů. Mezi nejznámější díla patří „*Bílí koně starokladrubští, Jeho Milosti císařské obora koňská v Kladrubech nad Labem*“ od MVDr. Norberta Záliše, „*Kladrubský kůň*“ od Dr. Františka Lercheho nebo „*Chov koní v Československu*“ od Ing. Jaromíra Duška a kol.

Na podobné téma již byla napsána bakalářská práce od studentky Leony Papíkové v roce 2003.

Některé důležité informace pro napsání této práce jsem získala od bývalých ředitelů kladrubského hřebčína MVDr. Norberta Záliše a Ing. Lenky Gotthardové, CSc. Další zdroj informací mi poskytl i amatérský historik pan Jiří Hájek, který v Kladrubech žil přes 40 let.

Cílem mé práce bylo přiblížit historii i současnost Národního hřebčína Kladruby nad Labem a zvláště plemene kladrubského koně, které je jedinou živou národní kulturní památkou na světě.

2. Založení hřebčína Kladruby nad Labem

Koně jsou jedni z nejvšestrannějších zvířat na světě, která existují již milióny let. V dávných dobách se používali jako zdroj potravy, využívali se v zemědělství a průmyslu, dopravě, ve válkách, při lovech zvěře a při nejrůznějších zdrojích zábavy. Patří mezi nejprizpůsobivější zvířata, která mohou žít v různém prostředí a rozmanitých klimatických podmínkách.¹

První zmínky o chovu koní v našich zemích se objevují již při jejich osídlování Slovy v 6. století. Kůň se u našich předků stal důležitým dopravním a tažným zvířetem. Postupně nabyl významu i ve vojenství, a právě toto jeho využití se stalo na dlouhou dobu určujícím pro další rozvoj chovu ve středověku.

V Čechách se chovalo mnoho koní, například v okolí Nymburka, Čáslavi, Chrudimi, na Budějovicku a Vodňansku.

Kladruby nad Labem leží v Polabské nížině, v místech příznivých pro chov koní. Hřebčín se rozkládá na pravém břehu Labe, asi kilometr od řeky, uprostřed pastvin, na pozemku o rozloze 1 200 hektarů. Má 450 hektarů pastvin a luk, na 500 hektarů lesa a také ornou půdu. Areál má čtyři brány, od každé vede silnice k sousední vesnici, ke Kolesům, Semínu, Řečanům a Selmicím. Tři z nich lemují letité aleje – dvě lipové a jedna dubová.

Nesouhlasím s tvrzením inženýra Matějčka, který ve svém článku nazvaném „Státní hřebčinec v Kladrubech n. L.“ píše:

„Je nade vší pochybnost jisto, že kdyby v dnešní době mělo být rozhodováno o položení hřebčínu, nepadl by los nikdy na Kladruby, a sice proto, poněvadž podmínky původní zmíněnému účelu plně nevyhovují.“²

V raném novověku nevypadaly hřebčiny tak, jako je známe dnes. Koně byli chováni polodivokým způsobem v oborách. Pásli se celé léto venku pod širým nebem, na zimu přicházela zvířata pod přístřešky. Proto si myslím, že výběr lokality pro hřebčín svému účelu plně vyhovoval.

O založení Kladrub a vzniku názvu obce se traduje stará pověst. Děj je situován do doby krále Jana Lucemburského (1310–1346). Němec Kuno Faber si zakoupil právo kácet stromy u Labe a plavit je po něm do Německa. Potřeboval vysoké a mohutné smrky pro hamburské loďaře. Při kácení došel až na místo dnešních Kladrub. Na práci si najal skupinu místních lidí, kteří přišli i s rodinami a postavili si zde chatky, ve kterých se usídlili, a tak vznikla obec Kladruby. Místní jméno Kladruby, v nejstarších dokladech též Kladoruby, se

¹ PICKERALOVÁ, Tamsin. *Encyklopedie koní a poníků*. Praha, 2001. ISBN 80-7209-555-2.

² Státní okresní archiv Pardubice, Ing. MATĚJČEK, Východočeský republikán, 1923, číslo 5-6.

skládá ze dvou částí. První část znamená peň, kmen stromu, velké netesané dřevo. V druhé části se objevuje základ slovesa rub-ati, rou-bati, tedy porážet strom. Kladruby tedy původně znamenalo „ves kladorubů“, to jest lidí, kteří rubali klády, tedy „ves dřevorubců“.

Ves Kladruby je poprvé připomínána roku 1352, kdy byla v majetku vladyckého rodu z Kladrub.³

Kladruby byly původně v majetku menších vlastníků a v roce 1500 byla ves s dvorem poplužným⁴ zakoupena Vilémem z Pernštejna, kterému je připisováno založení obory brzy po tomto roce. V blízkosti obce po něm zůstal Opatovický kanál, který sloužil k zavlažování zdejších luk a slouží k tomuto účelu i dnes. Zřejmě již před Pernštejny zde byl menší chov koní, ale prokazatelné zprávy o něm se nedochovaly. O tom, že zde Pernštejnové měli oboru, v níž chovali koně, jsou již zprávy prokazatelné. Do těchto let spadá počátek vlastní doložené historie chovu koní v Kladrubech.⁵ Kolem roku 1540 byla obora již v provozu a byl zde také postaven malý lovecký zámeček.

Roku 1560 Jaroslav z Pernštejna prodal statek královské komoře spolu s pardubickým panstvím. Císař Maxmilián II. dostal ke své korunovaci roku 1562 toto panství darem od českých stavů. K tomu patřily ves a obora Kladruby, kam nechal přivést andaluské koně⁶ ze Španělska. Tento rok se občas udává jako rok umístění prvních z těchto koní v oboře kladrubské a tím vznikl počátek chovu starošpanělského a z něho postupně vzniklého starokladrubského plemene koní.⁷ Brzy poté byla obora rozšířena a vznikla kobylina, proto byly také přistavěny další stáje a obytná stavení pro strážce koní. Po prvních letech získání Kladrub od komory královské přesné zprávy chybějí.

Synové Maxmiliána, Rudolf a Matyáš, rovněž pobývali u příbuzných ve Španělsku a přiváděli odtamtud další koně. Nová kladrubská obora sloužila k chovu koní pro císařský dvůr a také komorním panstvím v Polabí, a proto tomu bylo nutné dát odborné vedení a pevný řád.

Toto si uvědomil i císař Rudolf II., který dne 24. dubna 1579 udělil hřebčínu v Kladrubech nad Labem statut císařského dvorního hřebčína. Rudolf II. byl velkým znalcem a milovníkem španělských koní, neboť byl vychován u španělského dvora. V dovozu starošpanělských a staroitalských koní pokračoval, proto císař a král Rudolf II. dne 27. dubna

³ Již vladykové z Kladrub měli v erbu podkovu.

⁴ Poplužní dvůr: Společně obhospodařovaná jednotka dominikální půdy zahrnující budovy, vybavení a šafáře s minimálním personálem.

⁵ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 1, 1976–1982.

⁶ Toto plemeno bylo v letech 1550–1580 ve světě velmi moderní a oblíbené. Vynikalo svou vytrvalostí a rychlostí a mělo hlavu s lehkým klabonosem. Domovem tohoto koně je Andalusie, oblast Španělska.

⁷ Maxmilián pobýval ve funkci místokrále tři roky ve Španělsku. Při návratu si přivezl s sebou andaluské koně, tzv. starošpanělské, tehdy velmi ceněné a žádané. Byli to zakladatelé rasy kladrubáků a lipicánů.

1579 vydal listinu, v níž jmenoval prvního ředitele. Tím se stal Rudolf z Breitenbachu a byl jím až do roku 1601.

Rudolf II. byl největší osobností, která se zasloužila o rozšíření chovu koní u nás. Sám císař byl všestranně nadaný, velký znalec umění, vysoce jazykově vzdělaný, zajímal se také o vědu a výzkum. Měl plachou a citlivou povahu, proto byl považován za podivína. Velmi rád se bavil jízdou na koni a je známo, že císař sám své nejoblíbenější koně krmil, hřebelcoval a také všechny znal jmény. Nechal si postavit nový zámek v Kladrubech v letech 1581–1582, k jehož stavbě si pozval významného renesančního architekta Oldřicha Avostalise de Sala.⁸ Dále postavil stáj pro hřebce a menší stavby. Při této příležitosti byl i opraven starý zámeček Pernštejnů.⁹

Vlastním správcem hřebčína byl mistr hřebeční čili hřebčínský (gestüttmeister), který podléhal prostřednictvím nejvyššího štolby¹⁰ přímo císaři. Titul zdejšího ředitele byl psán různě. Oficiálně zněl „gestütmeister“, tedy česky hřebčínský (hřebčinecký) mistr, celým názvem „hofgestütsmeister“, dvorní hřebčínský mistr. Také hřebčín měl svůj německý název „gestüt“, což tedy znamená hřebčín (hřebčinec), po staročesku se psalo „obora koňská“. Lidově se říkalo štít či obora. Oficiální název zdejšího ústavu pro chov koní zněl až do roku 1918 „hofgestüt“, tedy dvorní hřebčín. V dobách starších byl obzvlášť používán staročeský název „Obora koňská Jeho Milosti císařské při Kladrubech“.

Po celé trvání hospodařila správa hřebčína s vlastními finančními prostředky. Na krytí osobních vydání dostával hřebčín dotace od dvora, ve starších dobách poukazované přes důchod pardubického panství a v 19. stol. pak přímo z Vídně.

Mezi hejtmany panství pardubického a řediteli hřebčína v Kladrubech většinou nepanoval přátelský vztah. Hejtmán musel po zřízení hřebčína předat klíče od císařských pokojů ve starém zámečku štítmistrovi a dodával do obory i poddané. Hřebčín byl sám totiž vyňat při svém založení z jejich pravomoci.¹¹

Po založení se obora postupně rozšiřovala a přibývalo nových koní. To však nedostačovalo, a tak byl v roce 1587 podán císaři návrh na výkup Selmic, který se zčásti uskutečnil v roce 1594.¹²

⁸ Byl to italský stavitel, který se podílel i na stavbě zámku v Litomyšli a v Pardubicích.

⁹ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 3.

¹⁰ Německý titul zněl „oberststallmeister“, v doslovném českém překladu nejvyšší stájmistr, nejvyšší podkoní.

¹¹ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 4.

¹² Tamtéž.

Jiří Hájek ve své práci udává tento důvod:

„Vše se ukázalo být málo, neboť v tomtéž roce nahlášeno sem stádo 440 koní z Münchenhofu¹³, který byl v té době ohrožen Turky. Proto bylo rozhodnuto přemístit odtamtud koně do Kladrub. Tím se ovšem počet zdejších koní nadměrně zvýšil a na to nebyl zdejší hřebčín ještě po žádné stránce připraven. Nebylo ani dostatek stájí, ani krmiva pro tak velký počet koní. V květnu 1595 se stádo z Münchenhofu objevilo v Kladrubech.“¹⁴

Z tohoto důvodu nadřízené úřady rozvinuly překotnou činnost, aby se vystavěly další stáje v Kladrubech a Selmicích, protože stádo koní již bylo na cestě. Do hřebčína byl poslán architekt David Hagen. Císař si na přestavbě hřebčína velice zakládal a to je vidět i na tom, že na budování dohlížel sám nejvyšší štolba. Přes všechnu snahu se nepodařilo včas dostavět nové stáje a stádo se ocitlo v kritické situaci. Díky chybějícímu stavebnímu materiálu byly stavby dokončeny až o tři roky později. V Kladrubech sice roku 1598 byla již přikrývána střecha stáje pro hřibata a stáje pro klisny, ale všechny stavby stájí, stodol a ohrazení pastvin pro ročky a dvouročky byly dokončeny až v letech 1598–1599. Protože 440 koní Kladruby nepojaly, byli koně rozděleni na různé dvory komorních panství. V roce 1599 již pominula turecká hrozba, a proto se celé stádo vrátilo zpět do Rakouska.¹⁵

Přesné počty a jména koní, kteří se zde chovali v prvním století existence dvorního hřebčína, neznáme. Byli to zajisté hřebci a klisny převážně krve španělsko-orientální. Hřebčín nesloužil jen panovnickému dvoru, ale měl i velký vliv na zkvalitnění chovu koní ve východních Čechách, neboť hned v prvních dobách byli odtud prodáni přebyteční nebo z různých důvodů vyřazení koně zájemcům z okolí.¹⁶

V kladrubských lesích se za vlády císaře chovala černá a vysoká zvěř. Z toho je patrné, že vedle obory koňské tu byla i obora pro lovnou zvěř, bylo zde založeno i jeleniště. K zajištění dobrého chovu každého hřebčína je nezbytná soběstačnost v pastevních plochách. Hřebčín měl i svou vedlejší hospodářskou činnost, což znamená, že choval i jiná zvířata mimo koně, jako například hovězí dobytek. Po založení chovali zaměstnanci pro svou potřebu pouze několik kusů a postupem času se počet skotu zvyšoval a dosahoval počtu i přes 100 kusů. Chovali se býci, krávy i volové. Vedle stád hovězího dobytka se zde chovala i prasata, muly¹⁷ a oslí.¹⁸ Po roce 1927 zde nalezneme i slepice a kachny. V pozdějších letech se zjistilo, že tato

¹³ Byl to velký hřebčín na rozhraní Dolního Rakouska a Uher.

¹⁴ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 1, 1976–1982, s. 129.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 18.

¹⁷ Mula = míšenec osla a koně.

¹⁸ Státní oblastní archiv Zámorsk, *Státní hřebčín Kladruby nad Labem*, kart. č. 227.

produkce není pro hřebčín zisková, a proto se od ní později upustilo. V ekonomickém směru byl tedy hřebčín orientován na prvním místě na koňskou oboru a ostatní hospodářská odvětví byla chápána jako pomocná k chovatelství koní. Jako kuriozitu v raných začátcích hřebčína zde drželi i velbloudy, které císař zřejmě dostal darem od diplomatů z exotických zemí.¹⁹

Roku 1601 zemřel první ředitel Kladrub a na jeho místo nastoupil ředitel nový. Jmenoval se Scipio della Grangia a byl jím až do roku 1630. Před nástupem na toto místo byl cvičitelem koní na dvoře Rudolfa II. a zároveň měl titul inspektora chovu koní, skotu, ovcí a prasat na všech statcích v majetku císaře. Jeho rodina pocházela zřejmě z Itálie a on patří bezesporu mezi nejvýraznější osobnosti v dějinách kladrubského chovu koní. Svě místo zastával za vlády čtyř panovníků a ve své funkci přestál i takovou událost, jako byla bitva na Bílé hoře. Je jistě též jeho velkou zásluhou, že chov koní přežil první polovinu třicetileté války a stavovské vzpoury bez větších škod.

Třetím ředitelem se na krátkou dobu stal Dětřich z Renné. Svoji funkci vykonával pouze čtyři roky do roku 1634. V jeho době přičleněna ke kladrubské oboře valdštejnská obora ve Smrkovicích s asi 600 španělskými a italskými koňmi. Za jeho působení se třicetiletá válka dotkla i Kladrub. Ve stejném období zasáhli do ní na straně nepřátel i Švédové. Pardubickým krajem procházela mnohokrát císařská i nepřátelská vojska, a proto se nadřízené orgány rozhodly odvézt koně z Kladrub, protože jim zde hrozí příliš velké nebezpečí. Stalo se to na přelomu roku 1637 a 1638. Stádo z Kladrub putovalo do Münchenu. Byl to ten samý hřebčín, který v době tureckých válek poslal své stádo do Kladrub. Všichni koně tam byli nuceni zůstat do konce třicetileté války a i po ní. O záchranu vzácného stáda koní před Švédy se zasloužil Maxmilián z Valdštejna, v tu dobu nejvyšší štolba.²⁰

V letech 1634–1651 byl ředitelem hřebčína Alexander Grasseti, který odešel se stádem z Kladrub a po celou dobu o něj v Münchenu pečoval. Koně byli odvedeni v pravý čas, protože v červenci roku 1639 prošla Kladruby švédská vojska, díky kterým obec vyhořela. Zvláště byl poničen nový zámek a kostel, starý zámek zůstal zachován. V letech 1637–1652 žilo v oboře jen málo obyvatel. Zůstalo zde několik zaměstnanců, kteří dohlíželi na budovy, protože s koňmi odešla většina pracovníků.²¹

Ves se nestačila vzpamatovat z jedné pohromy a již tu byla druhá. O to horší, že přišla od císařského vojska. Dne 1. května 1645 v noci plukovník Jan Walter se svým plukem přišel

¹⁹ MORAVCOVÁ, Jarmila. *Sdružený inventář fondu Státní hřebčín Kladruby n. L.*, Statní oblastní archiv Zámrska, 1963, s. 7.

²⁰ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 1, 1976–1982.

²¹ Tamtéž.

do hřebčína. Díky jeho vojákům podruhé obora vyhořela. Shořely některé stáje a vznikla škoda za několik tisíc. Proto koně museli zůstat nadále v Münchenu. Alexander Grassetti se již do Kladruhu se stádem nevrátil. Přivedl jej nazpět až v září 1652 nový štítmistr Francesco de Jacobo, který roku 1655 umírá ve službě.²²

Po skončení třicetileté války se začalo v Kladruhu s opravami. Náklady na opravu budov byly značně vysoké, ale práce v Kladruhu šla poměrně rychle, aby se mohli koně co nejdříve vrátit a hřebčín začal opět normálně fungovat. V roce 1650 se začal opravovat starý i nový zámek a kolem obory byl zřízen nový plot. Dále opravena kovárna, písařovo stavení, přikryty stáje a opravena krčma.²³ V květnu 1652 již byly práce téměř hotovy a koně se mohli vrátit zpět domů.

Koně se vrátili v září, stádo mělo asi pět set kusů a z pardubického panství bylo na pomoc vysláno patnáct čeledínů. Dále měli vojenský doprovod, protože po třicetileté válce se všude potulovali zběhové a lupiči. Celou cestu hradila Česká komora.

²² Tamtéž

²³ Tamtéž, s. 286.

2.1. Stručný historický vývoj budov

Z důvodu lepší přehlednosti jsem do práce zařadila kapitolu týkající se vývoje jednotlivých budov.

2.1.1. Areál hřebčína

V současnosti má areál rozlohu 1 250 hektarů. Pastviny a louky pokrývají z celkové plochy 450 hektarů, 500 hektarů mají lesy a orná půda, zbývající část zabírají budovy a park Mošnice.

Kladruby se skládají ze třech dvorů. Hlavní leží přímo v Kladrubech a dále je to Selmický dvůr, který se nachází v Selmicích, říkalo se mu také Františkov, a třetím byl Josefov. Dále k hřebčínu patří i vzdálené Slatiňany, kde se chovají černí kladrubští koně.

Hřebčín má v současné době čtyři brány, které směřují k Selmicím, Semínu, Řečanům nad Labem a ke Kolesům. Tři silnice k těmto vesnicím lemují aleje, z toho dvě lipové a jedna dubová. Po stranách silnice ke dvoru Františkov jsou louky a pastviny a také rozlehlý anglický park z devatenáctého století, zvaný též Mošnice. Za dřívějších dob byla celá obora obehána plotem a vedlo do ní pět bran. Bylo to z důvodu, aby bylo možné celý areál uzavřít, když se někde začala šířit přenosná choroba dobytka. Každá z bran měla svůj název, pod kterým byla známa. Takzvaná Semínská vrata směřovala k Semínu a Přelouči. Druhá, takzvané Chaloupky nebo také Kolesská vrata, byla ke Kolesům a Chlumci nad Cidlinou. Třetí byla Řečanská brána u silnice na Řečany nad Labem a Zdechovice. Čtvrtá, Hlavecká vrata, směřovala na Hlavečnick, ta dnes již neexistují. Poslední, pátá, Selmická brána, byla u Selmic.²⁴

Do hřebčína se vstupuje z malého náměstí na velké písčité nádvoří. Celé prostranství je uvláčené, cesty kolem stájí a mezi jednotlivými dvory jsou uklizené a zametené.

Hřebčín se skládá z přibližně 60 budov. Jsou to například zámek, stáje, kostel, kočárovna, jízdárna, správní a provozní budovy, dům správce hřebčína a kovářská dílna (viz příloha č. 1).²⁵

Nyní se zmíním o některých budovách trochu podrobněji. Například jízdárna byla postavena v roce 1667 v klasicistním stylu, má klenutá okna a bílé zdi. Na stropě je zavěšený velký těžký vlámský lustr (viz příloha č. 2).

Dále stáje, v počátcích po založení obory to byly dřevěné přístřešky, kam se zvířata chodívala sama schovat. Později po založení hřebčína to byly stavby dřevěné, ale již

²⁴ Tamtéž, kniha 3, s. 279.

²⁵ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 3, 1976–1982.

robustnější a dokonalejší. Dřevěný materiál byl brzy vystřídán cihlami a kameny, protože lépe odolaly nepřízní počasí a ohni. Stáje se po různých požárech a povodních přestavovaly. Významná přestavba proběhla v letech 1836–1844, kdy byly postaveny empírové stáje. Uvnitř byly velké boxy natřené hnědo-zlatou barvou²⁶, které měly zdobené sloupky, na podlaze byly dubové kostky, ty jsou tu dodnes (viz příloha č. 3).

Celý areál je porostlý zeleným břechťanem, který mu dodává na starobylosti. Kolem jsou pastviny obehnané bíle natřenými břevny (viz příloha č. 4).

Na pastvinách i ve výběžích byly nasázeny stromy, které tvořily malé remízky a poskytovaly pasoucím se koním v létě stín a zároveň úkryt pro ptactvo. Některé z mohutných stromů byly ponechány z původního zalesnění a jiné staré duby, které byly v té době vysazeny, stojí v hřebčíně dodnes.²⁷

²⁶ Barva habsburské monarchie.

²⁷ Rozhovor s Jiřím Hájkem, 28. 2. 2009.

2.1.2. Zámek

Před oficiálním založením hřebčína zde již dříve stával malý lovecký zámeček, který patřil Pernštejnům. Údajně byl přestavěný ze staré tvrze. Měl pouze několik pokojů, ale byl dobře vnitřně vybavený. Byly zde tři kuchyně, dvě spižírny, čtyři komory, pět pokojů, rytířská síň, záchod a schodiště do patra.²⁸ V důsledku velkého požáru v roce 1757 shořely všechny písemnosti a nelze tedy přesně říci, kdy starý zámek vznikl a kdy byl upravován.

Jak jsem již uvedla dříve, v letech 1581–1582 byl v Kladrubech postaven nový zámek. Jeho stavitel byl císařem povolán Oldřich Avostalis de Sala. Postavil ho původně v renesančním slohu. Jeho půdorys měl tvar písmene L, byl dvoukřídlý, jednopatrový, postavený z cihel. V přízemí je křížová hřebínková klenba, v patře jsou ploché stropy.

V prvním patře se nachází šest velkých a čtyři malé císařské pokoje, vedle kterých jsou malé pokoje pro komorníky a velký sál. Po schodišti se dostaneme do přízemí, kde se nachází dlouhá chodba, dvě kuchyně, spižírna, komora na dříví, sklepy a čtyři císařské pokoje, jejichž okna jsou směřována do zámeckého parku. Na východní straně zámku jsou sluneční hodiny s obrazem Atlase, který drží zeměkouli a u nohou má lva. Kolem hodin čteme nápis: „Pirmus fortitudine et constantia securus“. V překladu znamená asi: „Pevný udatností a vytrvalostí jest jist“ (viz příloha č. 5). Na opačné straně zámku, na jižní, jsou též sluneční hodiny s obrazem mudrce před starověkou stavbou, nad ní se vznáší okřídlený stařec s kosou. I tyto hodiny mají kolem sebe nápis: „Cogitavit sibi napiens, Dies antiquos a cannos a eternos in mente habuit.“ Což znamená: „Přemýšlel mudrc a dny starošedé a věčné na paměti měl“ (viz příloha č. 6). Hodiny jsou v obou případech značně sešlé a poškozené.²⁹ Namaloval je známý autor J. Kramolín.³⁰

V roce 1722 prošel zámek přestavbou podle plánů stavitele Františka Maxmiliána Kaňky do barokního slohu. Podle Jiřího Hájka a MVDr. Norberta Záliše se přestavby zúčastnil i Kilián Ignác Dienzenhofer.³¹

V letech 1747 a 1757 zámek vyhořel a císař Josef II. celý zámecký areál obnovil. Další úpravy na zámku byly provedeny v roce 1858, kdy dostal zámek svojí nynější podobu, ta je pseudorenesanční.³²

Zámek zůstal v majetku císařské rodiny až do roku 1918, kdy se stal jeho vlastníkem Československý stát (viz příloha č. 7).

²⁸ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 1, 1976–1982.

²⁹ ROSŮLEK, K. František. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1909, s. 40.

³⁰ Státní oblastní archiv Zámrsk, *Velkostatek Pardubice*, kniha 15.

³¹ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 170.

³² ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1989, s. 194.

2.1.3. Kostel

Kladruby patřily pod klášter v Sedlci u Kutné Hory. Malý dřevěný kostel pravděpodobně stál uprostřed dnešní obce a byl zasvěcen svatému Václavovi již ve 14. století. Zanikl patrně za husitských válek. V letech 1581–1582 byl postaven v oboře nový zámek a s ním zřejmě i nový kostel. V roce 1639 došlo v Kladrubech při tažení švédských vojsk k požáru, byl zničen i kostel. Po skončení této války se opět do obory začal vracet život a zvyšoval se počet obyvatel zde žijících. Proto byla potřeba zřídit nový kostel. Měl být větší a skvostnější.³³

Sám císař Leopold I. se zasloužil o stavbu nového kostela, který byl postaven v roce 1667 a vysvěcen roku 1668. K počtě panovníkově byl zasvěcen svatému Václavovi a svatému Leopoldu. Vysvětil ho Jan Bedřich, hrabě z Valdštejna. Tato stavba byla postavena na místě, kde stojí do dnes. Jeho věž je vystavěna v renesančním slohu (viz příloha č. 8). Vedle kostela byl zřízen byt pro kaplana s pavlačí. V Praze byly zhotoveny slévačem Mikulášem Václavem Lörojem dva zvony, které zde byly umístěny. Dále také zakoupeny u Jana Jiřího Müllera bicí hodiny, které byly umístěny na věži kostela. V tomto stavu vydržel do roku 1757, kdy spolu se zámek shořel. Opraven byl císařovnou Marií Terezií následujícího roku. Nad portálem kostela byl do roku 1858 nápis: „In honorem omnipotentis Dei. Sanctorum Venceslai et Leopoldi Bohemie et Austrie Patronorum A Caesare Leopoldo I. A. S. MDCLXVIII. erectas aedes Annorum Labe Caducas e fundamentio restituit Franciscus Josephus I. Austriae Imperator A. S. MDCCCLIX.“ V překladu znamená: „Ke cti všemohoucího Boha, svatého Václava a Leopolda, Čech a Rakouska patronů, od císaře Leopolda I. léta spásy 1668 vystavěno během věků sešlé a ze základu obnoveno Františkem Josefem I., císařem rakouským léta spásy 1859.“³⁴

Z původní budovy se zachovaly pouze tři staré mozaikové obrazy. Hlavní oltář byl tvořen malovaným obrazem, který představoval zavraždění svatého Václava, na vedlejším oltáři na evangelické straně visel obraz Alžběty jako květinářky a na straně epištolní obraz Františka Serafického. Na kůru byl zlatý říšský orel. Dále zde bylo možné najít křtitelnicí z červeného mramoru nebo velký dřevěný lustr. Největší vzácností kostela se stal však kříž, který stál na osmihranném perleťovém podstavci, byl 127 centimetrů vysoký a bohatě vykládaný perleť. Uprostřed byl stříbrný Kristus. K němu náležely tři perleťové obrázky, po

³³ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 170.

³⁴ ROSŮLEK, K. František. Pardubicko, *Holicko, Přeloučsko 3*. Pardubice, 1909, s. 39.

stranách dva ve stříbrných rámečcích, které měly ozdobeny rohy pozlacenými andílky, prostřední byl větší, umístěný ve skřínce. Na všech byly zobrazeny výjevy ze života Páně.³⁵

Za Františka Josefa I. byl v roce 1857 starý kostel stržen, tentýž rok byl položen základní kámen k novému kostelu, o tři roky později ho vysvětil královéhradecký biskup Karel Hanl. Po padesáti letech, v roce 1907, byl kostel znovu opraven, obnoven, vnitřek vymaloval mistr Plháček.

Kostel v pseudorenesančním stylu zůstal jednolodní, se sakristií a oratoří po jižní straně.³⁶ Nejcennější, co v kostele zůstalo, jsou mozaikové obrazy, které pocházejí ze zrušených kostelů jihovýchodní Evropy.

Další postavenou budovou byla kaple Povýšení svatého Kříže z roku 1670, která stojí v nezměněné podobě v Kladrubech dodnes.

V Kladrubech stávaly ještě dvě menší kapličky, dnes již po nich není ani stopa. Byla to kaple Lorety, která stávala u čísla 62 a byla zbourána v roce 1858. Druhá byla kaple svatého Jana Nepomuckého, stávající u domku číslo 37. V její blízkosti vznikl pískník, kaple byla v roce 1868 také zrušena.³⁷

³⁵ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 2, 1976–1982.

³⁶ POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech*. Praha, 1978, s. 57.

³⁷ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 2, 1976–1982, s. 370.

2.1.4. Dvory Josefov a Františkov

Na jih od samotných Kladrub se nachází dvůr nazvaný Josefov, který je vzdálen asi jeden kilometr. Skládá se ze dvou stájí a malé obytné budovy. Zdejší dvůr byl založen roku 1771, kdy byla postavena první stáj, nazvaná kůlna. Původně byly stáje zřejmě stodolou, takových bývalo na lukách více. Zděná stáj se zřejmě dříve skládala z šesti malých částí a na místě dnešních oken byla asi vrata. Dříve se používala pro občasné ustájení březích klisen. Po přestavbě kolem roku 1854 byla přistavěna druhá budova, která nyní slouží pro nezabřezlé klisny (viz příloha č. 9). Při své návštěvě zdejšího dvora jsem zjistila, že nyní jsou obě budovy plně využívány a díky tomu i nově rekonstruovány.

Františkov neboli Selmický dvůr byl založen v roce 1595 z důvodu nutnosti rozšíření kladrubského hřebčína. V průběhu dalších let tyto stáje utrpěly další škody válkami, ale i velkými požáry a podobnými událostmi. V letech 1724 až 1725 byl hřebčín velmi rozšířen a po vyhoření Kladrub a následném provozu manufaktury byly Selmice považovány za hlavní hřebčín.³⁸ Nad průjezdem visí do dnešní doby pamětní deska, na které je latinský nápis „FRANCISCVS.I.IMP.AVSTRIAE“, která upomíná na císaře Františka Josefa I., zakladatele tohoto dvora (viz příloha č. 10). V průběhu 90. let 20. století byla provedena rekonstrukce celého areálu. Tyto stáje slouží pro ustájení a odchov mladých koní.³⁹

³⁸ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 170.

³⁹ Rozhovor s ing. Lenkou Gotthardovou, CSc. 24. 5. 2008.

2.1.5. Hřebčín Slatiňany

Hřebčín se nachází 35 km od Kladruhu nad Labem a 3 km jižně od Chrudimi. Vznikl jako zámecký hřebčín v roce 1898, patřil rodu Auerspergů. Stáje byly dříve určeny pro dostihové, kočárové a parfosní koně. Nedaleko areálu se nachází zámek, který leží na severním okraji města poblíž řeky Chrudimky, v něm jsou rozsáhlé sbírky předmětů týkajících se koní. Je to největší hippologické muzeum v Čechách.⁴⁰

Chov černých kladrubských koní probíhal současně s bílými v Kladruzech nad Labem, ale v roce 1931 byl chov černých kladrubáků téměř zlikvidován. Jedinci této rasy byli bezmyšlenkovitě prodáváni a posíláni na jatka. Profesor František Bílek se pustil do projektu regenerace vraníků, shromáždil poslední zbytky a v roce 1939 je umístil do Slatiňan, zde vznikl Státní pokusný hřebčín. Na jeho práci navázal Dr. Lev Richter a Doc. Jaroslav Dušek, regeneraci dokončili v 70. letech 20. století. V roce 1948 byl tento hřebčín přejmenován na Výzkumnou stanici pro chov koní ve Slatiňanech. Zde byla prováděna výzkumná činnost až do roku 1992.

Hřebčín se skládá z několika středisek:

Středisko chovu, které má sídlo přímo ve hřebčíně, je to stáj plemenných hřebců a tři další stáje plemenných klisen.

Výcvikové středisko se nalézá 300 m od hřebčína v bývalé cihelně, zde se provádí výcvik hřebců a klisen.

Správní středisko je umístěno do hlavní budovy hřebčína a nalezneme zde vedení hřebčína.

Výcvikové středisko Heřmanův Městec leží 10 km od hřebčína v zámeckých stájích tohoto města a zde se provádí převážně výcvik hřebců určených k prodeji.

Středisko ústřední evidence chovu koní je pověřeno vedením ústřední evidence všech koní chovaných v České republice mimo klusáků a A 1/1.⁴¹

Středisko údržby se nalézá ve dvoře hřebčína a stará se o údržbu budov, stájí a úklid hřebčína.

Středisko rostlinné výroby provádí údržbu pastvin a stará se o krmivo pro koně. Jeho sídlo je ve Škrovádě, 2 km od hřebčína.

Hřibárna Slavice se nachází v oboře ve vesnici Slavice, která je vzdálená 8 km. Zde se chovají hřibata do věku 3,5 let. Po překročení tohoto věku odcházejí do některého z výcvikových středisek. Od roku 1992 se slatiňanský hřebčín stal součástí Národního hřebčína Kladruhy nad Labem.⁴²

⁴⁰ Rozhovor s průvodcem hippologického muzea Slatiňany panem Ondráčkem, 2. 4. 2009.

⁴¹ Označení pro anglického plnokrevníka.

⁴² BÍLEK, František. *50 let hřebčína Slatiňany*. Národní hřebčín Kladruhy nad Labem, 1995.

2.2. Hřebčín v Kladrubech do konce sedmileté války

V roce 1657 nastoupil na trůn Leopold I. a díky němu byla koňská obora rozšířena. I on podlehl tehdejší módě a nakupoval neapolské mohutné hřebce, kteří se lépe hodili do těžkých kočárů. Za jeho vlády se v hřebčíně nacházela tato povolání: ředitel, cvičitel koní, kontrolor a písař v jedné osobě, kovář, zvěrolékař, čeledínové u hřebců, čeledín u mladých hřebců, kočí a další pomocní čeledínové, ti se také nazývali knechti. Dále se dělili do čet, jež měly přesně stanovené úkoly. V čele každé čty stál nejstarší knecht. Byli zde i takzvaní jízdni knechti, kteří obstarávali korespondenci mezi hřebčínou. Obora platila ze svého rozpočtu stálá místa učitele, kaplana a zámečníka, který se staral o údržbu hodin na budovách. Dále také zaměstnávali noční hlídače, strážce bran, uzdáře, řezače slámy a krmení. Zaměstnanci museli nosit stejnokroj.⁴³

Habsburská monarchie měla v Čechách významnou základnu pro chov koní. Za dob válek jich bylo potřeba velké množství. Z Čech bylo v letech 1704–1711 každoročně odváděno 1 900 kusů pro kyrysníky⁴⁴ a dragouny.

V roce 1655 umírá štítmistr Francesco de Jacobo a místo něj nastupuje Kryštof August von Mühlern, který umírá roku 1666. Je pohřben do hrobky v Týnci nad Labem, která je u zdi kostela svatého Jana Křtitele. Je to jedna z nejzachovalejších náhrobních desek kladrubského štítmistra u nás. Při osobní návštěvě jsem zde viděla, že je uprostřed náhrobku erbovní štít, ve kterém po šikmém břevnu běží nahoru kůň, pod břevnem je skalnatý vrch, obtočený vavřínovými větvemi. Nad štítem je nápis: „Běda, tolik ořů jsem zkrotil a statných vykonal činů. Nedal však zkrotit se Tvůj, bledá sudičko, kůň.“

Do stejné hrobky byl v roce 1806 pohřben generál Michael Melas a později i jeho žena Josefína⁴⁵ (viz příloha č. 11).

Nástupcem Augusta byl v roce 1666 Jiří Mayer. O něm není známo, kdy v oboře skončil ve funkci štítmistra, známe pouze jeho nástupce, což byl v roce 1680 baron de Campo.

V 80. letech 17. století zasáhl Vídeň mor. Leopold i se svým dvorem před ním uprchl do Prahy a následovně do Pardubic. Při této příležitosti navštívil i s císařovnou kladrubskou oboru.

⁴³ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 1.

⁴⁴ Kyrysník je jezdecký voják obrněný kyrysem. Kyrysníci tvořili nejtěžší tzv. záložní jízdu v řadě evropských vojsk. Byli vybíráni z nejsilnějších a nejstatnějších mužů. Jejich koně měli obdobné vlastnosti.

⁴⁵ <http://cestyapamatky.cz/kolinsko/tync-nad-labem/kostel-sv-jana-krkitele>. 20. 6. 2009.

Na přelomu 17. a 18. století se na pozici vedoucího hřebčína vystřídali čtyři ředitelé v krátkém časovém rozmezí. Baron de Campo úřaduje do roku 1697, kdy je vystřídán Hannibalem Roccim, který je zde pouze tři roky, do roku 1700. V tomto roce se na post ředitele na pouhý jeden rok vrací baron de Campo, který je vystřídán o rok později Pavlem Frostem. Ten zde také není dlouho, v roce 1704 umírá. Jeho nástupcem je Dominik Carpellini, který po osmi měsících také umírá. Po Carpellinim se vedení ujímá Jiří Jindřich Vojický z Nové Vsi. Pět let zde působí ještě Konrád Hüller, který je zmiňován 1707–1712.⁴⁶

Po Leopoldovi I. nastupuje na trůn Karel VI. (1711–1740). Toto období se považuje za vrcholné v celé historii kladrubského chovu. Tento panovník byl velkým milovníkem a znalcem koní. Nechal přivážet velké množství koní z Neapole, protože byl i neapolským králem.⁴⁷

V 18. století si dvorní hřebčince rozdělily úkoly. V Kladrubech byli koně určeni převážně k tahu a v Lipici koně převážně určeni k jízdě. Je znám přesný počet koní chovaný v oboře v roce 1729. Bylo zde: „18 hřebců kočárového rázu, 12 hřebců jezdeckého rázu, 162 matek kočárového rázu, 75 matek jezdeckého rázu, 27 klisen většinou holštýnských a čtyři ročníky hříbat“.⁴⁸

Ani v tomto významném období se oboře nevyhnuly nepříjemnosti. Například v roce 1721 uhynulo 21 březích klisen na zápal plic, v roce 1734 zasáhla hřebčín velká povodeň, která na pozemcích a budovách napáchala značné škody.⁴⁹

Toto vše se odehrálo již za úřadování Františka Ignáce Bukovského rytíře z Hustřířan, který zastával místo štítmistra od roku 1712 až do své smrti v roce 1739. On osobně byl velký ctitel Panny Marie a na znamení díky nechal roku 1729 postavit v Kladrubech sousoší, tzv. pietu. Na podstavci je rodový erb Bukovských z Hustřířan. Historici se domnívají, že toto sousoší pochází z Braunovy dílny. Je umístěno v parčíku před hřebčínem a s ním zde stojí další socha, svatý Donát. Ten je o rok starší než pieta, z toho důvodu, že tento patron byl považován za ochránce proti ohni a blesku, při zdejších častých požárech se není čemu divit. Obě sochy byly opraveny Státní památkovou správou a posléze umístěny na nynější místo v parčíku.

⁴⁶ ZÁLIŠ, Norbert, MVDr. *Jeho Milosti císařské obora koňská v Kladrubech nad Labem*. Praha, 1997. ISBN 80-238-0055-8.

⁴⁷ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 1.

⁴⁸ BÍLEK, František Dr. *Kůň starokladrubský*. Praha, 1925, s. 9.

⁴⁹ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 170.

Za vlády císaře Karla VI. se ve funkcích sešli lidé, kteří byli výteční odborníci, ať to byl kníže Schwarzenberg, hrabě Trautmannsdorf nebo již zmiňovaný rytíř Bukovský, díky nimž získal hřebčín věhlas a slávu po celé Evropě.

Okolo roku 1723 se narychlo začíná s opravami a stavbami z důvodu budoucí návštěvy panovníka. Bylo to při příležitosti korunovace Karla VI. v Praze, který potom navštívil i oboru. Všechny práce byly dokončeny přibližně v roce 1726. V těchto letech byl přestaven v barokním slohu nový zámek. Stavby byly převážně z cihel a kamení. Jako architekt zde působil František Maxmilián Kaňka, někteří znalci umění považují za možnou spoluúčasť Kiliána Ignáce Dienzenhofera.⁵⁰ Dále byla podle Kaňkova návrhu postavena nemocniční stáj, která se do dnešních let nezachovala. Vystavěna v této době byla také nová váha na vleky se senem. Další budovou, která byla při této příležitosti postavena, byl letohrádek. Obklopoval ho sad a toto vše se nacházelo na místě zvaném „Na Sklepích“. Toto místo se tak nazývá po sklepích, které jsou zde, a to i pod celou obcí Kladruby. Krásný letohrádek nevydržel dlouho a v roce 1748 shořel. Z jeho torza byla postavena hájovna.

Císař a král Karel VI. velmi miloval vše španělské a v kombinaci s koňmi z toho vzešla španělská dvorní jízdárna ve Vídni, kterou založil v roce 1729.⁵¹

Tento velký panovník zemřel v roce 1740 a na jeho místo nastoupila Marie Terezie, která byla také velmi dobrou jezdkyňou. Za její vlády proběhlo několik válek s Pruskem, ty se těžce podepsaly na hřebčíně a málem jej zničily. Během první války bylo z Kladrub ukradeno na 200 ušlechtilých koní. Z tohoto důvodu bylo rozhodnuto, že koně musí být vystěhovány na bezpečnější místo do uherského Enyedú a část byla také v letech 1756 až 1758 v Halbthurnu. Stáda tam byla umístěna v prázdných stájích zrušeného hřebčína.⁵²

⁵⁰ ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1989 s. 194.

⁵¹ Dodnes jezdcí v historických uniformách, na bílých lipicánech, před započítím vystoupení vzdávají čest jeho velkému jezdeckému portrétu, který je zde umístěn.

⁵² MORAVCOVÁ, Jarmila. *Sdružený inventář fondu Státní hřebčín Kladruby n. L.* Státní oblastní archiv Zámrsk, 1963, s. 2.

3. Vlnářská manufaktura a velký požár

Jak již bylo zmíněno výše, většina koní byla odstěhována do Uher a v uvolněných prostorách Kladrubského hřebčína vznikla v první polovině 18. století fabrika, která byla založena z peněz Františka Václava z Trautmannsdorfu. Uvolněné prostory byl jeden z důvodů pro vytvoření továrny a druhý zřejmě byl ten, že v Selmicích se chovaly ovce,⁵³ které dávaly vlnu. První zaměstnanci pocházeli z Belgie a k nim přibyli domácí obyvatelé, ti byli postupně zaučeni. Kolem roku 1747 se však dostala malá manufaktura do krize a zkrachovala. Později, nejspíše v roce 1749, navštívil Kladruby František I. Lotrinský, který ji opět obnovil. Soukeníci obývali některé budovy, jako například holandskou, hubertovskou a březinkovskou budovu⁵⁴ a zámek. V letech 1753 až 1763 se stal ředitelem Vilém Bailloux. Než stačil rozjet podnikání, přišla sedmiletá válka a výroba se zaměřila na sukno pro vojsko. Na samém počátku války byla fabrika evakuována do Německého Brodu.

Tragickým se stal rok 1757, kdy Kladruby vyhořely. Stalo se tak po bitvě u Kolína, která byla zlomová. Rakouské vojsko v čele s Daunem vyhrálo a vojáci se utábořili v prázdném hřebčíně. Bylo to dne 10. července, když zde začali slavit své vítězství. Povzbuzeni alkoholem stříleli a podpálili tím kladrubský hřebčín. Zničili zámek, kostel s farou a všechny stáje. Nejhorší na tom bylo, že při požáru neshořely jen budovy, ale také archiv a veškeré záznamy, které se týkaly koní.⁵⁵

Jen díky výměnám chovného materiálu mezi jednotlivými hřebčínami se zachovaly některé rodokmeny, data a jména koní chovaných v Kladrubech.

Následující rok byly kostel i zámek opraveny a po pomnutí nebezpečí se manufaktura vrátila zpět na své původní místo. Rok 1758 byl pro výrobu velmi příznivý, ta byla ještě více rozšířena a dosáhla největšího rozsahu za celou dobu existence fabriky. Ani toto však nepomohlo od dluhů a původní ředitel byl na krátkou chvíli nahrazen Janem Cambottem, který také neměl úspěch, a podnik byl stále více ve ztrátě. V roce 1765 nastal částečný úpadek, ale továrna krachovala ještě dalších několik let. Jako rok zániku kladrubské manufaktury se udává rok 1770. I přes své dluhy a nedlouhé působení byla manufaktura velmi známá a měla výbornou pověst.

Po zániku továrny zde zůstali zaměstnanci, kteří se zde usadili, a opět tu vznikla obec s obyvateli, kteří neměli alespoň částečně s hřebčínem nic společného.⁵⁶

⁵³ Dopásaly koňské pastviny.

⁵⁴ Těmto budovám se také říkalo kvartýry, byla to dlouhá stavení, která sloužila pro lidi z fabriky.

⁵⁵ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 103.

⁵⁶ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 3, 1976–1982, s. 124–138.

3.1. Obnova hřebčína a historie do roku 1914

Po skončení války, v roce 1765, umírá František I. Lotrinský a na jeho místo nastupuje syn Josef II. Osobně se následujícího roku přesvědčil při návštěvě Kladrub, že je zbytečné plýtvat snahou o udržení neprosperující manufaktury. Již v roce 1768 se začalo s velkou přestavbou a opravami hřebčína. Z Halbthurnu byli koně přesunuti do Kopčan.⁵⁷ Po skončení sedmileté války se část koní vrátila zpět, ale byli umístěni v Selmicích, protože většina budov v Kladrubech byla v dezolátním stavu. V této době se Josef II. rozhodl obnovit hřebčín v plném rozsahu. Na jeho rozkaz na práce dohlížel generál Michael baron Melas z Týnce nad Labem.⁵⁸ Od roku 1754 byl ředitelem hřebčína Kristián Arnošt Gönttner.⁵⁹ Po válce musel úřadovat ze Selmic, protože v budovách kladrubského ústavu byla stále vlnářská manufaktura. Gönttner se již přesunu nedočkal a dne 1. února 1771 nastoupil na jeho místo Karel Ferdinand rytíř Nicoletti de Mühlhofen. Hned po nástupu se pustil do práce, aby hřebčín byl co nejdříve v plném chodu. Stavební práce probíhaly rychle, stáje byly opraveny a rozšířeny. Také byl postaven nový dvůr Josefov, který byl později takto nazván. Stál jihovýchodním směrem asi jeden kilometr od Kladrub u louky zvané „V Zemanství“.

Nicoletti se silně snažil o likvidaci zbytku fabriky, ale ještě do roku 1778 některé budovy i zámek zabírala fabrika. O rychlosti prací svědčí i to, že již v roce 1771 byli koně přihnání z Enyedu, Kopčan, Lipice a Selmic. Většinu luk a pozemků si musel hřebčín pronajímat od velkostatku Pardubice, protože velké množství bylo v předchozích letech odprodáno.⁶⁰

Na počátku sedmdesátých let Kladruby postihlo několik pohrom. Hned po válce přišla velká neúroda na celou zem, dobytek i koně hynuli hladem. Než se hřebčín stačil vzpamatovat, prošlo Kladrubami selské povstání, které táhlo dále na Prahu. Ničil se při něm panský majetek, ale tažení nebylo namířeno proti císaři, a proto škody v obci nedosahovaly velkých rozměrů. Po těchto událostech následovala léta klidného období až do roku 1866.

V letech 1778 až 1783 došlo i k opravě zámku, v této době byly nakresleny již zmíněné sluneční hodiny. Tyto kresby nechal v roce 1936 opravit tehdejší ředitel Matějček, opět byly restaurovány v roce 1992.

⁵⁷ Kopčanský hřebčín byl původně v Lotrinsku, když si František I. Lotrinský vzal Marii Terezii, hřebčín se přesunul do Těšína. V sedmileté válce byl přemístěn do Kopčan, které leží na Slovensku přibližně pět kilometrů jižně od Haliče, byl zrušen roku 1826.

⁵⁸ Je zde pochován u místního kostela, kde má i velkou hrobku.

⁵⁹ ZÁLIŠ, Norbert, MVDr. *Jeho Milosti císařské obora koňská v Kladrubech nad Labem*. Praha, 1997. ISBN 80-238-0055-8.

⁶⁰ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 171.

Na popud Nicolettiho, který byl velmi přísný a autoritativní, byla zřízena nová funkce profouse.⁶¹ Za své pedantství nebyl tento ředitel oblíben, a proto si v roce 1788 při jeho odchodu zaměstnanci oddychli. Na jeho místo nastupuje Josef Gierschik, který přišel z Kopčan. Za jeho funkční období se vedly války s Tureckem a Francií, ale hřebčina se nijak zvláště nedotkly.⁶²

Chovatelský záměr byl určen až nejvyšším štolbou Kounicem v roce 1799, kdy nechal z Kopčan do Kladrub přivést těžké italské karosiéry. Mezi těmito koňmi byl i hřebec Generale, který zplodil potomka Peppoliho, o kterém se zmíním později. Koně, kteří byli lehčího rázu, byli přesunuti do Lipice, a Kopčany se začaly soustředit pouze na chov anglických koní.⁶³

Na ředitelském místě se za krátkou dobu vystřídali dva méně významní ředitelé, a to Ignác Rádl a Jan Hertner.

Dalším novým ředitelem byl starý pán Romuald Melcher von Reuterburg. Působil v Kladrubech od 1. listopadu 1810 a zemřel 16. listopadu 1813. Je pohřben na hřbitově u kaple svatého Kříže. Podle Jiřího Hájka mu patří náhrobní deska, která je zazděná ve zdi kaple na kladrubském hřbitově. Pan Hájek z ní přečetl následující: „*Deska není původní, v 50. letech ji nechal předělat zdejší ředitel Jan Vieten, kterému zemřel malý syn a on ho dal pohřbít do hrobu vedle Melchera. Potom dal upravit nápis, kde vedle jména Romualda je jméno Benjamin Vieten s letopočty*“⁶⁴ (viz příloha č. 12).

Zde se ještě zmíním něco málo o kladrubském hřbitově. Leží zde mnoho tamějších úředníků, zaměstnanců, ředitelů a jejich rodinných příslušníků. Je zde řada starých hrobů, na kterých jsou již sotva čitelné nápisy, jsou zarostlé a mnohdy téměř neznatelné. Mnoho jich léty zaniklo a některé byly zrušeny. Je také možné, že některé hroby byly ve starém kostele, který byl zničen. Najdeme zde hroby ředitelů, např. Frosta, Carpelliniho, Gönthnera, Gierschika a dalších.

⁶¹ Profous měl za úkol konat zákroky proti kázeňským přestupkům.

⁶² HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 2, 1976–1982.

⁶³ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 105.

⁶⁴ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 2, 1976–1982, s. 245.

3.1.1. Zaměstnanci

V této části bych se ráda zmínila o tehdejších zaměstnancích, kteří zde působili přibližně v 17. století, protože tu sehráli velmi důležitou úlohu v celé historii hřebčína. Bez těchto lidí by hřebčín nefungoval a zdejší koně by se nezachovali pro pozdější generace.

Zdejší zaměstnanci měli svá práva, ale i povinnosti. Většinou zde platil přísný režim a každý přestupek byl vyšetřen a viník potrestán. Všichni bez výjimky museli nosit stejnokroj. Ten se skládal z jezdeckých kalhot, krátké blůzy a šedé kamizoly s portami. V zimě k tomu dostali pláště ze sukna s kožešinovou podšívkou.⁶⁵

Pracovníci se s koňmi stěhovali při každém ohrožení, jako byla válka, různé přestavby hřebčína atd. Tito lidé byli ochotni se zvířaty jít ohromné vzdálenosti a dokonce i přesídlit svojí rodinu za koňmi. Mnozí na nových místech již zůstali, někteří se zpět se stádem vrátili a pokračovali ve svém životě, jiní přišli s koňmi jako noví, usídlili se v Kladrubech a začali zde žít.⁶⁶

Mezi obcemi Kladruby a Selmice byl v těchto lidech rozdíl. Jak již bylo zmíněno, většinu obyvatel v Kladrubech tvořili zaměstnanci hřebčína, kteří byli svobodní. Naopak v Selmicích obyvatelé patřili pod pardubické panství, a proto byli poddaní.

Po zániku vlnařské manufaktury zde zůstali její bývalí zaměstnanci a ti začali provozovat své řemeslo v menším rozsahu.

Jak již jsem uvedla výše, v hřebčíně v 17. století nalezneme tyto profese: ředitel, cvičitel koní, kontrolor a písař v jedné osobě, kovář, zvěrolékař, čeledínové u hřebců, čeledín u mladých hřebců, kočí a další pomocní čeledínové. Dále zde byli jízdní knechti, také tu byla stálá místa učitele, kaplana, zámečníka. Zaměstnávali i noční hlídače, strážce bran, uzdáře, řezače slámy a krmení.

Hřebčín neměl nouzi o mladé muže, neboť v době, kdy chodili verbíři a brali na vojnu, se tito muži utíkali schovat do obory nebo zde žádali o práci. Hlavním důvodem bylo to, že odtud se na vojnu neodvádělo.⁶⁷

⁶⁵ ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Jeho Milosti císařské obora koňská v Kladrubech nad Labem*, Praha, 1997. ISBN 80-238-0055-8.

⁶⁶ Státní oblastní archiv Zámorsk, *Státní hřebčín Kladruby nad Labem*, kniha č. 1, inv. č. 1.

⁶⁷ Tamtéž.

3.1.2. Vliv Kladrub na chov koní v Čechách

Po třicetileté válce byl zemský chov koní na velmi nízké úrovni a s obtížemi se vzpamatovával. V 18. století ovlivnil radikálně stavy koní právě kladrubský hřebčín. Šlechta začala chovat koně ve větší míře a s velmi dobrou kvalitou. Mnoho šlechticů mělo i vlastní hřebčiny, ve kterých dosahovali koně vysoké úrovně. V této době přejal stát úlohu starat se o chovné hřebce, a to patentem z roku 1763. Toto úsilí bylo plodem vlády Marie Terezie a Josefa II. Týkalo se to hlavně takzvaných „císařských hřebců“, kteří pocházeli především z dvorních hřebčinců. Již císař Karel VI. zavedl určitá opatření tak, aby se zlepšila situace zaviněná válkami. Zakázal vývoz koní a dal zemským stavům za úkol používat dobré hřebce a klisny. Marie Terezie ve snahách otce pokračovala a pro své vojsko zajistila předpisy z roku 1755 a 1756, které se týkaly kvality koní.⁶⁸

V roce 1764 vydala Marie Terezie další nařízení o zřizování erárních hřebčinců. Nejbližší byl založen v roce 1790 v Nemošicích u Pardubic. V něm bylo chováno cca 80 klisen kladrubského rázu.

Počet koní stoupal až na takové množství, že byli vyváženi do zahraničí. Brzy byli pro svojí kvalitu známí po celé Evropě. V této době mohli vlastnit své koně i poddaní rolníci a připouštět klisny bezplatně. Narozená hříbata pak prodávali samovolně. Hned po nástupu na trůn nechal Josef II. postavit hřebčínské stanice, ve kterých působili vojenští vysloužilci. Dále nechal zřídit zvěrolékařskou školu. Za něho byly poprvé vypsány odměny pro chovatele nejlepších hřebců a cirkulářem z roku 1795 určil označování výžehů pro plemeny.⁶⁹

Tato snaha vedla ke zkvalitnění a přestavbě stád, zvyšovala se i výkonnost koní. Toto organizování mělo velký význam v plemenitbě a hlavně ve vedení plemenných knih. Poplatky za přípuštění klisen byly zavedeny až v roce 1861. Chov koní byl řízen vojenskou správou, a tudíž se prosazovaly vojenské zájmy. Zemědělcům tento stav nevyhovoval, a proto roku 1872 bylo vyhověno požadavkům na větší rámec koní.⁷⁰

Koncem 18. století potřeba koní pro armádu narůstala. Vedení státních hřebčinců měl na starost generál-inspektor chovu koní. V armádě se tato starost vyplatila, protože oddíly těžkých jezdců i střední jezdecko, jako například kyrysníci, karabiníci, granátníci,⁷¹ byly přebudovány na lehké jízdy, a to na husary, dragouny, rejtary, atd.⁷²

⁶⁸ DUŠEK, Jaromír Ing. Doc. a kol. *Chov koní v Československu*. Praha, 1992, s. 14.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 18.

⁷¹ Karabiníci byli vyzbrojeni krátkou ručnicí s kolečkovým zámkem a jednou nebo dvěma pistolemi. Granátníci byli určeni k házení ručních granátů.

⁷² DUŠEK, Jaromír Ing. Doc. a kol. *Chov koní v Československu*. Praha, 1992, s. 16.

V roce 1720 byl vydán dekret, ve kterém bylo zakázáno verbovat násilím, ale také bylo zakázáno přijímat zběhy z cizí armády, verbovat cizí národní příslušníky. Za nejlepší vojáky byli považováni kočí a kováři, z řemeslníků byli přijímáni sedláři, krejčí, puškaři, zbrojíři a další.

Jezdectvo bylo vždy kladeno výše než pěchota. Bylo rychlejší, obratnější, vytrvalejší a mobilnější při přesunech. České oddíly jezdeckva měly významnou pověst již ve středověku. Od Otakara II. přes Jana Lucemburského až po husity. Za středověku to byli převážně rytíři v plné zbroji, ale s příchodem osmanských Turků se i rytířská jízda musela přizpůsobit. Od 16. století převažovaly boje s již zmíněnými Turky, ale i za třicetileté války se Švédy nebo s Prusy. V této složce velel sbor důstojníků, který se skládal převážně ze šlechticů. V těchto dobách byl úzký vztah mezi mužstvem a důstojníky, a to bylo v bitvách velmi důležité, neboť jak vyžadoval předpis, celý důstojnický sbor jel do bitvy vždy v čele a muži za ním jim museli důvěřovat a spolehlivě plnit rozkazy.⁷³

Nejoblíbenějšími vojevůdci habsburské armády byli například Valdštejn, Špork, Savojský, Laudon, Radecký a další. Až do roku 1918 nesl každý pluk jméno čestného majitele. Na počest se pořádaly vzpomínkové slavnosti a různé výroční akce. O znamenitost císařsko-královské jízdy se velmi zasloužili i koně chovaní v Čechách. Velké procento koní z armády mělo v sobě kladrubskou krev. Spojitost armády s kladrubským hřebčínem není pouze v tom, že jízda měla koně odtud, ale na oplátku armáda dodala hřebčínu mnoho zaměstnanců ze svých řad. Nejen ředitelé, úředníci, důstojníci, ale také vysloužilci se stali ošetřovateli.⁷⁴

Péče státu o koně v zemi se na přelomu 18. a 19. století, i přes více než dvacet let trvajících válek, projevila vzestupnou tendencí. Konkrétní čísla ve své práci uvádí Jiří Hájek: „V roce 1762 bylo v Čechách 81 023 koní, v roce 1869 jich už bylo 193 980 kusů.“⁷⁵

Velikost armády je také dobře vidět na počtu pluků například po skončení válek s Napoleonem, kdy armáda čítala 12 pluků husarů, 8 kyrysníků, 7 pluků švališerů, 6 pluků dragounů a 4 hulánů.⁷⁶

⁷³ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruhy nad Labem*, kniha 2, 1976–1982.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž, s. 342.

⁷⁶ Husar = příslušník vojenské lehké jízdy v uherské části habsburské monarchie, nosil barevnou uniformu s krátkým kabátcem, který se nosil přes jedno rameno. Kyrysník = jezdecký vojn obrněný kyrysem. Kyrysníci tvořili nejtěžší tzv. záložní jízdu v řadě evropských vojsk. Byli vybíráni z nejsilnějších a nejstatnějších mužů. Švališer = příslušník lehkého jezdeckva. Dragoun = pohyboval se na koni jako kavalérie a bojoval jako pěchota, název je odvozen od zbraně, tzv. drago. Hulán = junák, byl příslušník polské kavalérie a byl vyzbrojen kopím, šavlí a dvěma pistolemi.

3.2. Smuteční ceremoniál císaře Josefa II.

Na všech významných událostech týkajících se dvora se používal takzvaný španělský ceremoniál, od korunovace počínaje, pohřbem konče. V této kapitole bych chtěla ukázat, jak takový španělský ceremoniál v habsburské monarchii probíhal a jaká měl přísně stanovená pravidla.

Dne 20. února 1790 umírá císař Josef II. a dne 22. února 1790 se koná jeho pohřeb ve Vídni. I na Josefově pohřbu byl proveden tento ceremoniál. Vždy měli účastníci svoje místo, na kterém pochodovali. Samozřejmě se to lišilo v jistých detailech podle toho, k jaké příležitosti se zrovna ceremoniál konal. Na pohřbu Josefa II. to probíhalo přibližně následovně: V průvodu zaujímal první místo jízda, za ní šli lidé z chudobince, následovali je duchovní všech řádů, městských far, magistrát, stavové, říšští dvorní radové, dvorní a zemští úředníci, komonstvo⁷⁷ a první část průvodu uzavíralo služebnictvo. Po stranách ulice drželi čestnou stráž vojáci. Mezitím se v kapucínském kostele sešli nejvýznamnější účastníci. Například rytíři zlatého rouna, tajní radové, dvorní dámy, rektor a děkanové vysokých škol a kapitul, c. k. komoří, majitelé řádu Marie Terezie a další nejvyšší úředníci. Zatím vyzdvihli císařští komorníci rakev, dvorní farář ji vykropil a poté ji odnesli do pohřebního vozu potaženého černým sukem se zasklenými okny, který byl tažený šesti vraníky. Druhou část průvodu tvořila jízda, následovaly dva kočáry s dvouspřezím, tři dvorní kočáry, ve kterých seděli komorníci a kaprálové. Dále následoval jeden kočár s šesti koňmi, ve kterém seděli tři kapitáni gardy, a další podobný kočár, který vezl nejvyššího štolbu s nejvyšším komořím. Poté již následovali pěší a to císařští tělesní sloužící a za nimi pak umrlčí vůz. Po obou stranách dvířek kráčeli dva dvorní služebníci a pážata. Za vozem jela na koních uherská garda s vytaženými šavlemi. Všichni zúčastnění měli černý smuteční šat a do kroku jim hrála temná pohřební hudba podpořená bubny.⁷⁸ Při pohřbu panovníkově a nejbližších příslušníků jeho rodiny se vždy zapřahalo osmispřezí kladrubských vraníků. Na ostatních pohřbech příslušníků rodu byli používáni bělouši, a to pouze v šestispřezí.

Z tohoto důvodu bylo ve stálé službě u dvora ve Vídni 36 kladrubských hřebců. Vždy polovina bílých a druhá černých. Z nich bylo možno sestavit po dvou osmispřezích v obou barvách. Tito koně měli na sobě pozlacené postroje a byli zapřaháni jak při korunovaci, tak při pohřbu do umělecky vyzdobených karos.⁷⁹

⁷⁷ Komonstvo = družina, průvod, souhrn veškerých důstojníků.

⁷⁸ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 2, 1976–1982, s. 329.

⁷⁹ Tamtéž, s. 271.

Uvolněný trůn byl brzy obsazen Leopoldem II. Bylo nutné vyřešit vzniklé problémy, které mu zanechal jeho bratr. Leopold se chtěl odlišit od svého bratra a chtěl v očích Čechů získat větší pozici, a to i tím, že se nechal korunovat v Praze. Nejdříve musely být navraceny korunovační klenoty, které byly uloženy ve Vídni při ohrožení za slezských válek. Proto tedy putovaly z Vídně do Prahy. Dne 6. září 1791 se v katedrále svatého Víta nechal Leopold korunovat českým králem.

Jeho vláda nebyla nijak dlouhá. Dne 1. března 1792 nečekaně zemřel ve svých 44 letech. Za tento krátký čas nestihl uskutečnit ze svých plánů téměř nic.

4. Události v hřebčíně po Josefově smrti

V těchto bouřlivějších dobách byly Kladruby stranou od hlavního dění, a proto se jich tyto události týkaly pouze okrajově. Obec měla kolem roku 1790 přibližně padesát čísel popisných. Většina těchto obyvatel neměla vlastní domy, ale pouze pronajaté štítovní domky. Ostatní bydleli ve služebních, štítovních bytech pro zaměstnance. Žilo zde i poměrně dost řemeslníků, kteří provozovali svou živnost nezávisle na hřebčíně. Pomocných prací, jako například sušení luk a otavy, se museli zúčastňovat poddaní z pardubického panství, a to i z nejbližších míst, poněvadž práce zde bylo moc a místní zaměstnanci to nebyli schopni zvládnout sami. Tato roboty byla sice povinná, ale od roku 1777 byla již placená.⁸⁰

Ještě za života Josefa II. došlo k opuštění pestrých barev koní v Kladrubech a zůstalo zde pouze při třech. Byly to bělouši, vraníci a hnědáci. V tomto období přestává móda italsko-španělských koní a do kurzu se dostávají koně angličtí. Již Josef II. je používal při honech a rozhodl se založit jejich chov v Kopčanech. Kladrubští karoseriéři byli ponecháni pro císařsko-královský dvůr ve Vídni k slavnostním zápřezím, a to jim zachránilo budoucnost.

Od roku 1792 nastupuje na trůn císař František II. Za jeho vlády byl započat stavební rozmach kladrubského hřebčína.⁸¹

V letech 1812 až 1834 působil jako nejvyšší štolba Jan Josef Robert, kníže Trautmannsdorf. Byl milovníkem anglických koní a jeho zásluhou se tento chov rozšířil na dvorní hřebčiny. Právě on přesvědčil císaře o kvalitách anglického plemene, když nechal závodit anglického plnokrevníka s arabem a ukázal tak, že angličtí koně jsou pro chov lepší. V Kopčanech se mu nezdály pro toto plemeno vhodné podmínky, a tak roku 1826 přesunul celý chov do Kladrub.

Nové plemeno v hřebčíně s sebou neslo i rozdělenou správu, pro kladrubské a anglické koně zvlášť. Až v roce 1842 se správa spojila do jedné. Chovali se zde čistokrevní i polokrevní koně anglického plemene. Čistokrevní byli používáni při štvanicích, závodech a jako jízdní, polokrevní byli využíváni jako tažní koně do běžných lehčích kočárů.

Mimo koně z Kopčan přišli do hřebčína ještě další. Začátkem 19. století byl zrušen hřebčín v Poděbradech a koně byli převedeni do Kladrub. S tímto převodem byla roku 1822 dána i dotace 7 000 zlatých.⁸²

⁸⁰ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 18.

⁸¹ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 170.

⁸² HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 3, 1976–1982, s. 2.

Okolo roku 1837 využíval hřebčín 2 500 měr pozemků a koní zde bylo přibližně 450 až 500 kusů. Přibližně nejvíce kusů stálo ve hřebčíně v roce 1845, a to asi 584 koní.⁸³

Důležitou změnou byla výstavba železnice ve čtyřicátých letech. Výhoda spočívala v tom, že transporty koní, které směřovaly do Vídně, již nemusely probíhat „po kopytě“⁸⁴, ale koně byli nahnáni do vagónů a odvezeni. První transport se uskutečnil z Přelouče v roce 1848. Jak jsem již psala výše, zemský chov byl velmi kvalitní. Kladrubský hřebčín k tomu přispíval vyřazenými koňmi. Prodával méně způsobilé koně, přebytečné klisny a i hříbata. Vyhlašoval vždy veřejnou dražbu, dával všem obcím a městům na vědomí tuto událost, zároveň k ní připojil i soupis koní na listině. To, co vyřazovali v Kladrubech jako nekvalitní chovný materiál, bylo jinými velmi ceněno, neboť v oboře byla velice přísná měřítka pro kvalitu koní. Ze strany nejvyšších osob panoval velmi přísný dohled na celý hřebčín, nařizovali jim i takové drobnosti, jako například jak kácet stromy v lesech patřících hřebčínu, jak pást krávy a další.⁸⁵

I nadále probíhaly velké rozepře mezi císařskou oborou a pardubickým panstvím. Jednalo se zvláště o problémy spojené s pracemi na pozemcích hřebčína, ke kterým byli posílání poddaní z panství, například jednalo-li se o honební právo na územích, které hřebčín používal, ale byly pronajaty od pardubického panství. Hejtman a nejvyšší úředníci si vždy našli výmluvu, jak hřebčínu nevyhovět a uškodit.⁸⁶

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Po kopytě = koně šli celou cestu po vlastních nohou.

⁸⁵ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č.4.

⁸⁶ Tamtéž.

4.1. Živelné pohromy, nehody a méně významné události spojené s hřebčínem v 19. století

Zde uvedené události jsou zdánlivé maličkosti, ale k běžnému životu hřebčína patřily a bez nich by okolí, lidé kolem koní i samotná ves třeba ani neexistovali. Hřebčín se za své existence potýkal s požáry, povodněmi nebo smrtí koní a lidí.

Například:

Roku 1825 se začalo se sázením živých plotů podél cest a pastvin, na některých místech zůstaly dodnes.

Roku 1832 byly dány na budovy hromosvody.

Roku 1840 z Vídně bylo posláno 6 lamp pro osvětlení v noci, aby se ponocnému lépe chodilo kolem budov.

Roku 1846 byl zřízen brod pro koně ve starém rybníčku naproti hřebčínu.

Ale ani živelné pohromy se hřebčínu nevyhýbaly:

Roku 1819 velké záplavy způsobily rozsáhlé škody na pozemcích hřebčína a část úrody i odplavily.

Roku 1824 se přehnala nad Kladruby bouřka s krupobitím a způsobila škody na střeších stájí a ostatních budovách.

Roku 1826 bylo takové mokro, že shnilo téměř všechno seno.

Roku 1829 byla opět povodeň, která sahala až k samotnému hřebčínu.

Roku 1840 a 1842 bylo veliké sucho, a proto byla tak malá úroda sena, že museli požádat o pomoc komorní panství. Jednou z příčin každoročních záplav byl jez v Týnci nad Labem. Správa hřebčína ho chtěla snížit, ale jeden ze dvou zdejších mlynářů se postavil proti a soud mu dal za pravdu.⁸⁷

Ani lidská nedbalost a neopatrnost oboru neminula:

Roku 1831 skočila klisna Musica z labského mostu a zabila se. Také propouštění ošetřovatelů, kterým se zranili koně, bylo nekompromisní.

Roku 1839 zemřel ošetřovatel po kopnutí koněm.

Roku 1844 došlo k další tragédii, kdy jednoho ošetřovatele kůň kopl do hlavy a on po několika dnech zranění podlehl.⁸⁸

⁸⁷ ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Jak žije hřebčín*. Praha, 1993, s. 141. ISBN 80-7038-313-5.

⁸⁸ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 3, 1976–1982.

4.2. Období před první světovou válkou

Okolí císařské obory bylo zkrášlováno a rozsáhlé louky a pole obdělávali vojáci určeni k výpomoci. Poddaní na rozsáhlé pozemky nestačili, neboť hřebčín vlastnil mnoho polí a luk. Některé louky měly svá pojmenování, která byla pouze lidová a šířila se tak pouze mezi obyvateli, jiné byly oficiálně tak pojmenovány a zapsány v mapách. Najdeme zde takové názvy jako: V Končinách, Kovářka, Velké a Malé zemanství, Na Kinský, Kladrubská, Skříňka, Vlčinec, Dubina, Jeleniště, Miláčková a mnoho dalších. Každá louka měla své označení z nějaké příčiny, ať již to bylo po člověku, který ji obdělával, po místě, kde se nacházela nebo po její velikosti.

Jediná louka Miláčková má zvláštní název. Podle historika Jiřího Hájka její název vznikl takto: *„Jmenuje se po tragické události z roku 1738, která se prý stala v těchto místech, neboť velké nádvoří až sem sahalo. Starý štítmistr Bukovský tam nad zabíjícími klisnami velice naříkal, volaje „moji miláčkové, moji miláčkové“ a dle toho začali lidé říkat louce Na Miláčkové, až se to vžilo a louka se tak začala označovat i oficiálně na mapách.“*⁸⁹

S velkými přestavbami se začalo za Františka II., který panoval v letech 1792 až 1835. V prvních letech panování bojoval s Francií, veškeré finance šly na provoz armády, a proto přestavby, opravy a jiné stavební úpravy mohl začít financovat až později.

Důležitou stavbou se staly nové stáje v Selmicích, byly postaveny v letech 1829 až 1831 a dostaly název právě podle Františka, čili Františkov neboli Františkův dvůr. Do té doby byly Selmice nazývány Selmickým dvorem. Byla to odchovna pro hříbata od jednoho do čtyř let. Ani Kladruby nepřišly za této vlády zkrátka a v roce 1826 dostalo zadní křídlo zámku novou vazbu. František II. byl znám svojí cestovatelskou vášní a jezdil v kočáře taženém šesti kladrubskými bělouši, jeho kočí museli být velmi spolehliví a loajální. Nosili stejnokroj, který musel být vždy perfektně upraven, tvořily ho bílé kožené kalhoty zasunuté do vysokých bot, žluté kabátce a dvourohé černé klobouky se stříbrným vyložením.⁹⁰

Po smrti Františka II., který zemřel 2. března 1835 ve Vídni, nastupuje na trůn Ferdinand V. Za jeho vlády pokračovala i přestavba Kladrub, jejíž další etapu zahájil sám panovník při návštěvě obory. Dne 25. srpna 1836 navštívil Ferdinand se svou ženou Kladruby a položil zde základní kámen k novým stájím pro hřebce. 1836 byly přistavěny další stáje naproti hlavnímu nádvoří, ve kterých byli ustájeni mladí koně, čtyřletí až pětiletí. V roce 1844 bylo postaveno obydlí pro úředníky na východní straně stájí pro hřebce, na západní straně vznikla nová velká jízdárna a naproti budovy pro zaměstnance.

⁸⁹ Tamtéž, s. 21.

⁹⁰ Tamtéž, s. 26.

Ve čtyřicátých letech devatenáctého století byla zřízena přímá cesta z obory k Františkovu u Selmic. Původní cesta vedla k Selmickým vratům, dále k hájence, kde se stáčela k severu, procházela kolem „Sklepů“, vedla přes les směrem na Hlavečník a pokračovala podél Selmic ke stájím.

V této době byl zde ředitelem Josef Matyáš Zwölf, který nastoupil po Melcherovi a funkci vykonával až do své smrti v roce 1835. Hned po něm nastupuje Josef Frühling, který byl až do zrušení Kopčan roku 1828 tamějším štitmistrem. Po smrti Zwölfa nastupuje v Kladrubech, kde setrvává do roku 1839. Také nejvyšší štolba Trautmannsdorf byl nahrazen Eugenem hrabětem z Vrbna.

Kolem roku 1848 propukají v Evropě revoluční snahy a vládnoucí vrstvy se bojí. I v Čechách probíhají časté domovní prohlídky za účelem najít podezřelé, kteří by podněcovali k nepokojům. Takováto policejní prohlídka neminula ani Kladruby i samotný hřebčín, ovšem s nulovým výsledkem.

Hřebčín tvořilo sedm čísel popisných, ke kterým byla přičítána i myslivna, která ležela v bývalé panské oboře, severně od hřebčína. Samotné Kladruby patřily pod okres Přelouč, po roce 1848 byly na krátkou dobu přearazeny do okresu Chlumec nad Cidlinou, v roce 1854 připadly zpět Přelouči.⁹¹

Ferdinand V. se vzdal své vlády ve prospěch Františka Josefa I., který byl jeden z nejdéle panujících monarchů na světě. Tomu nasvědčoval i jeho věk. Dožil se, na habsburskou linii, úctyhodných 86 let. Za ženu měl bavorskou princeznu Alžbětu, zvanou také Sissi. Byla považována za jednu z nejlepších a nejodvážnějších jezdkyň své doby. Milovala koně a způsobem chování se podobala Rudolfovi II.

Při své první cestě do Čech císařský pár navštívil i Kladruby, a to dne 12. června 1854. Císařští manželé jako první přijeli s celým svým doprovodem vlakem na novou stanici u Řečan nad Labem. Stanice se oficiálně nazývala Kladruby, protože byla právě pro ně postavena, za první republiky zněl název Kladruby-Řečany a později již pouze Řečany. Od této doby i koně určené pro Vídeň byli nakládáni na této stanici, ale v dřívějších dobách se tak dělo v Přelouči.⁹²

V roce 1855 nastala pro Kladruby důležitá změna. Panství pardubické bylo prodáno, Kladruby a všechny pozemky jimi používané od něho byly odtrženy a zůstaly jako samostatný c. k. dvorský statek. Tento statek měl 1 290 ha a skládal se ze tří dvorů. Zůstal

⁹¹ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 171.

⁹² ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Jak žije hřebčín*. Praha, 1993, s. 145. ISBN 80-7038-313-5.

majetkem dvora až do roku 1918. Dvorní hřebčiny zůstaly pouze dva a to právě Kladruby a Lipice. Ostatní přestaly existovat a byly zrušeny. Tento osud potkal i Halbturn a Enyed.

Po nástupu Františka Josefa I. byly obora i její okolí nadále upravovány a zvelebovány. V roce 1866 byly tyto úpravy přerušeny válkou prusko-rakouskou. Prusové postupovali k Hradci Králové, kde 3. července 1866 propukla bitva, ve které byla rakouská armáda poražena. Již prvního července 1866 dostal kladrubský hřebčín urychlený příkaz k přesunu koní do bezpečí. Zvířata se narychlo sháněla z pastev, co nejrychleji bylo sbaleno vše potřebné a nakládáno na vozy. Průvod čítal přibližně 26 vozů a další kočáry, v osm hodin večer se vydal směrem na Vídeň. Evakuace proběhla v nejvyšší čas, již 5. července byli Prusové v Přelouči a blízkém okolí. Koně byli odsunuti nejprve do Laxenburgu, později až do Kis BÉru a Bábolny v Uhrách. Pruská armáda si z hřebčína vzala pro své koně krmivo, které kladrubští nestihli odvézt.

Po uzavření míru pruská vojska opustila své pozice a 28. září se celý štít vrátil zpět do Kladrub.⁹³

Císař František Josef I. se sám přijel podívat do Čech na způsobené škody a při této cestě dne 24. října navštívil i Kladruby. Shledal zde, že se ve hřebčíně chovají koně bílí a vraní a drží se v přibližném počtu osmnácti matek od obou barev a dvou až tří hřebců. Dále zde také našel anglické plnokrevníky, kterých zde bylo asi čtyřicet kusů.⁹⁴

Císařská dvojice navštívila Kladruby častěji než předchozí panovníci, zvláště pak císařovna Alžběta. Milovala rychlou jízdu a parforsní hony. Hřebčín navštívila v roce 1866 a 1881, kdy s ní přijel i korunní princ Rudolf a jeho žena. S císařem sem přijížděl i jeho rádce a nejvyšší štolba Karel hrabě Grünne. Měl velké zásluhy o zlepšení a modernizaci zdejšího chovu. Po něm nastoupil do funkce nejvyššího štolby generál jízdy Emerich princ Thurn & Taxis. Jeho nástupce byl velkým milovníkem koní Rudolf, kníže Liechtenstein, který zastával tuto funkci od roku 1892.

V roce 1856 vedl hřebčín ředitel Jan Vieten, až do roku 1859, kdy místo něho nastoupil rytmistr Matyáš Eiselt.

V šedesátých letech devatenáctého století byli do Kladrub přivezeni angličtí plnokrevníci a přímo pro ně byla v roce 1865 postavena nová stáj u zámeckého parku, nazvaná padock. Byla postavena ve stylu anglických stájí, cihly měla natřeny na červeno, skládané nahoře do obrazců, podhledy byly zelené. Okolo stáje byly nasázeny okrasné stromy

⁹³ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 3, 1976–1982.

⁹⁴ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č.1.

a vytvářely malý parčík, kterým byli koně chráněni před ostrým sluncem. Válkou s Pruskem se nakrátko přerušila příprava dostihových koní, ale po jejím skončení byl zahájen trénink a jeho výsledky byly brzy vidět. Ještě v roce 1866 byla zřízena nová tréninková dráha, která vedla lesem od „Andělíčka“⁹⁵ až za Františkov.

Velmi rychle získali zdejší dostihoví koně světový věhlas a začali vítězit. Během deseti let přišlo na dráhu 83 kladrubských odchovanců, z toho 31 jich vyhrálo. I přes úspěchy svěřenců byly vynaložené náklady příliš vysoké, a proto byla stáj v roce 1876 zrušena.⁹⁶

Od roku 1852 zde byl písařem Alois Maier, který od roku 1863 do roku 1864 vedl hřebčín jako ředitel. Potom odešel do Lipice a místo něho nastupuje rytmistr N. Zellner, který zde nezůstal ani do konce roku 1864, jeho nástupcem se stává plukovník hrabě Alberti de Poja. Jeho působení zde trvalo do roku 1877, při jeho odchodu do penze se na místo ředitele vrací Jan Vieten, který do té doby působil jako ředitel v Lipici.⁹⁷

Po zrušení dostihové stáje nezanikl chov koní ve zdejší oboře, i nadále bylo úkolem hřebčína chovat kočárové koně kladrubského plemene a dodávat je ke dvoru pro běžnou kočárovou službu. Jako jezdečtí koně pro dvůr byli zde chováni angličtí plnokrevníci. Na počátku dvacátého století měli zaměstnanci novou slavnostní uniformu, která se skládala z modrého kabátce s portami, bílých kožených kalhot, vysokých bot, černého cylindru a bílých rukavic. Při méně významných příležitostech se nosila pouze tvrdá čapka důstojnického typu.

Jan Vieten zde zůstal až do roku 1887, jeho následníkem byl Josef Hruša, který ve funkci pobyl čtyři roky. V roce 1891 nastupuje Rudolf Motloch, který přivedl hřebčín až do roku 1913. Za jeho působení se stal nejvyšším štolbou v roce 1908 znamenitý odborník, hrabě Ferdinand Kinský. Tento muž strávil dlouhá léta ve službách dvora a jako zástupce nejvyššího štolby. S ředitelem Motlochem podnikali zahraniční cesty zaměřené na nákup koní. Cestovali například do Francie či Irska.

⁹⁵ Místní pojmenování části louky.

⁹⁶ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 105.

⁹⁷ ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Jeho Milosti císařské obora koňská v Kladrubech nad Labem*. Praha, 1997. ISBN 80-238-0055-8.

5. Plemeno kladrubských koní

Co je to vlastně kůň? Kůň je zvíře, které je svým významem pro člověka nepostradatelným. Kůň jako domácí zvíře se objevuje v mladší době kamenné, což je přibližně 2 000–1 500 let př. n. l., od té doby ho lidé využívali. Nejdříve byl zdrojem potravy, později lidé zjistili, že jej lze ochočit, tím se jim otevřely obrovské možnosti. Používali ho nejprve k tahání těžkých břemen a posléze ho i osedlali. První písemné zmínky o domestikaci koně jsou ze staré Číny. Na našem území se toto zvíře objevilo asi 500 let př. n. l.⁹⁸

Kůň byl původně loven pro maso, ale později již lidé zjistili možnosti jeho využití, takže ho nahradila jiná zvířata určená k jídlu a kůň začal plnit jiné funkce. Například se začal využívat k lovu divokých zvířat, člověk tak byl rychlejší, pohyblivější a mohl se přemísťovat i na větší vzdálenosti. Tuto poslední výhodu využily i národy při svém přesunu. Jeho rychlost a pohyblivost využili náčelníci k vytvoření četných jízd určených pro bitvy, protože takováto jízda měla ohromnou údernou sílu a možnost rychlého přeskupení. Kolem 17. století byla zařazována do vojska stále více, až tvořila jeho celou jednu třetinu. Na druhé straně byl používán kůň také jako tažné zvíře, a to zejména v zemědělství a dopravě. Používal se v přepravě pošty, ale i v osobní dopravě, také ve vojenství k tahání děl a zásob.

Určité zmínky o chovu koní u nás se objevují již v 6. století při osídlování Slovy. Tento národ nepoužíval koně k obraně, ale spíše pro život. Kolem 7. a 8. století nabíral význam koní na důležitosti a postupně se začal využívat i ve vojenství. Také v zemědělství a v hospodářském rozvoji země se stali koně nepostradatelnými a to si uvědomila i šlechta. Ve středověku nabíraly na významnosti různé obchodní stezky a karavany. Také v této době se začalo rozvíjet rytířství, a to také zapříčinilo změnu typu koní z malých tažných na velké a mohutné. Pro tyto účely byly budovány četné hřebčiny ve správě panství a byly limitovány různými chovnými zákony. Mezi tyto hřebčiny patří i hřebčín v Kladrubech nad Labem, který je jeden z nejstarších na našem území i v Evropě. Do této doby byl chov koní na území Čech roztráštěn a po založení císařského hřebčína se začal sjednocovat.⁹⁹

⁹⁸ LERCHE, František Dr. *Naše koně, Československé chovatelství*. Praha, 1959, s. 7.

⁹⁹ DUŠEK, Jaromír Ing. Doc. a kol. *Chov koní v Československu*. Praha, 1992. ISBN 80-209-0282-1.

5.1. Popis kladrubských plemenných linií

Na světě je přes 400 plemen koní, některá z nich mají linie s dlouhou historií, jiná byla vyšlechtěna nedávno. Mezi jedno z nejstarších plemen na světě patří kladrubský kůň. Pojem plemeno lze chápat ve dvou významech. Podle některých pramenů je to ohraničená linie, která se vyznačuje specifickými znaky a těmi se od ostatních odlišuje. V chovatelském směru je to linie, o které se vede dokumentace, která sleduje určitý chovný cíl.

V průběhu 16. století přišla móda vlastnit koně, a ta zasáhla nejen panovníka a jeho dvůr, veškerá šlechta a majetní měšťané je chtěli následovat. Díky této éře byly zakládány soukromé hřebčiny. Tato situace se nevyhnula ani našim zemím a v roce 1579 byl založen kladrubský hřebčín. V této době sem byli přiváženi převážně koně ze Španělska a později i z Itálie. Také mnoho koní se do Čech dostalo díky darům pro císaře. Byli posíláni do dvorních hřebčínů a sloužili převážně jako kočároví koně. O těchto koních a celkovém chovu toho mnoho nevíme, protože v roce 1757 postihl hřebčín jeden z nejničivějších požárů, při němž shořela většina dokumentace, která se týkala plemenitby a chovu koní. Zachovala se pouze torza dokumentů a známe i pár jmen, ale to jen díky přesouvání koní mezi hřebčiny. Po tomto nešťastném okamžiku se začaly vést nové záznamy a nové plemenné knihy, proto rodokmeny předků současných koní sahají zhruba do roku 1750. Cílem kladrubského chovu bylo dodávat koně pro císařský dvůr. Zvláštní význam byl kladen na kočárového koně, takzvaného karosiéra.¹⁰⁰ Tito koně museli splňovat přísná kritéria, co se týče vzhledu a stavby těla. Karosier byl mohutný barokní typ koně, temperamentní, ale zároveň laskavé, mírné povahy, byl silný, vytrvalý a jeho velkou výhodou byla dlouhověkost. Hříbata vraníků i běloušů se rodí zcela černá, u vraníků barva zůstává, u bílých po několika měsících po narození hříbata začnou od hlavy vybělovat a svou jasnou bílou barvu získávají až po několika letech. Kladrubáci dospívají o pár let později, než je to typické u jiných plemen, ale kompenzují to tím, že pracují až do stáří.

Do císařských kočárů byli zapřaháni pouze hřebci a na nich je právě vidět, jakou skvělou povahu tito koně měli, neboť takovýto kočár nemůže táhnout kůň nesnášenlivý a nervózní, který by se spláčil při slavnostní vřavě.¹⁰¹

Starokladrubský kůň se vyznačoval klabonosou hlavou, která je jeho nepřehlédnutelnou součástí, a výraznými tmavými očima. Klabonos¹⁰² je u běloušů ušlechtilejší než u vraníků. Na mohutném trupu je široký, silný, dlouhý, má vysoko nasazený

¹⁰⁰ Karosa je velký mohutný kočár. Karosier je středně těžký, ušlechtilý kůň s vysokou akcí pro záprež.

¹⁰¹ ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Jak žije hřebčín*. Praha, 1993, s. 163. ISBN 80-7038-313-5.

¹⁰² Klabonos je vyklenutý profil hlavy koně, typický pro plemena západního původu. Například berbera nebo v krajním utváření starokladrubského koně.

krk, který přechází v méně znatelný kohoutek, a pokračuje širokým, hlubokým hrudníkem a mohutnou silnou zádí, která je mírně skloněná. Jeho nohy jsou kratší, silné, od spěnky strmější a zakončené velkými kopyty. Výška zvířete závisí na pohlaví, u hřebců je to v rozmezí od 170 do 175 centimetrů a u klisen od 169 do 173 centimetrů. Také jeho lopatka je strmější, tím umožňuje typický pohyb, kterým kladrubák vyniká. Své chody má elastické, prostorné, kadencové s typickou vysokou akcí hrudních končetin v klusu (viz příloha č. 13). Toto plemeno bylo dříve chováno ve všech barvách, ale později bylo eliminováno pouze na dvě barvy, a to bělouše a vraníky.¹⁰³ V dnešní době jsou bílí koně chováni odděleně od černých, první zůstali v Kladrubech nad Labem a vrané koně nalezneme dnes v hřebčíně ve Slatiňanech u Chrudimi, vzdálené několik desítek kilometrů od původního hřebčína.

Pro chov koní v obou hřebčínech existují přesná pravidla a jsou pevně stanoveny jejich počty ve stádech. Například chovných klisen v jednom základním stádu by mělo být 65 a několik rezervních, u plemenných hřebců by měli být od každé z pěti linií dva až tři jedinci.

Kladrubské linie, které patří k nejdůležitějším, nesou tato jména: Generale, Generalissimus, Favory, Sacramoso, Napoleone, pro oživení krve přibyla linie Rudolfo.

Linie Sacramoso a Napoleone jsou původními liniemi starokladrubských vraníků. Linie Sacramoso vznikla po hřebci Sacramoso solnohradském v roce 1799, který pocházel z arcibiskupského hřebčína v Ries u Kallei v Solnohradsku. Tato linie ale v roce 1861 zanikla, byla založena nová se stejným názvem, neboť v roce 1800 se narodil hřebec Sacramoso olomoucký, byl získán pro Kladruby v roce 1817 z hřebčína olomouckého arcibiskupa, a tato linie se zachovala dodnes.

Druhá linie se nazývá Napoleone, byla založena stejnojmenným hřebcem narozeným v roce 1845. Tento vraník byl zakoupen v Římě v roce 1853, neboť linie Sacramoso dostatečně nevyhovovala všem kladeným požadavkům. Tato linie v současnosti již neexistuje, zanikla v roce 1922, když bylo v důsledku rozprodávání chovného materiálu zrušeno celé stádo starokladrubských vraníků. Třetí linie u vraníků se jmenuje Solo, po jednom polobratru Sacramosa, který byl přejmenován ze Sacramosa XXXI., v rámci regenerace vraníků.¹⁰⁴ V současné době jsou rozšířeny ještě o dvě linie, Siglavi Pakra a Romke. Také plemenné klisny se podílejí na vytváření linií tím, že se zakládají takzvané rodiny, u vraníků je jich 13.

Zakladatelem chovu bílých kladrubských koní je španělsko-italský vraník Peppoli, narozen roku 1764, byl otcem bělouše Imperatore, který pocházel z matky Toskarelo, jehož

¹⁰³MOTLOCH, Rudolf, *Studien über pferdezucht*, Hannover 1911.

¹⁰⁴MORAVCOVÁ, Jarmila. *Sdružený inventář fondu Státní hřebčín Kladruby nad Labem*. Státní oblastní archiv Zámrsk, 1963.

syn, který se narodil roku 1787, byl bělouš pojmenovaný Generale. Tento hřebec založil svou vlastní linii. Tento významný plemeník byl otcem dalšího zakladatele linie Generalissima, narozeného 1797 v Kopčanech z klisny Pello.¹⁰⁵ V roce 1929 zaniká tato linie z důvodu úhynu hřebce Generalissima XXII. Byla obnovena v roce 1941, když byl syn po matce 407 Generalissimus a hřebci Generale XXIII. zařazen jako Generalissimus XXIII. Tento proces byl zopakován v roce 1970, kdy byl hřebec Generalissimus XXIX po otci Favory IV. z matky 817 Generalissimus zařazen do chovu. V dnešní době díky tomu nalezneme dvě existující linie Generalissimus (viz příloha č. 14).

Linie Generale a Generalissimus byly zařazeny ve čtyřech rodinách. Jedna z rodin se v průběhu tak rozšířila, že bylo nutné ji rozštěpit na tři další. Největší je právě ta, která byla rozvětvena a jména jejich představitelk začínají písmeny E, A, a P. Jejich zakladatelkou je klisna Alba VIII. narozena v roce 1861. Další rodina založena klisnou Cariera v roce 1894 je rodina C, rodina R založená Ragusou I. v roce 1895. Nejmladší je rodina S, jejíž zakladatelkou je Sardinia.

V těchto tabulkách, které se nacházejí na webových stránkách hřebčína, uvádím příklad rodiny R tak, jak je zařazena v plemenné knize.¹⁰⁶

A. Čistokrevné klasické rodiny

rodina č.	rodina - název (rok narození zakladatelky)
R18	Africa-Maestosa (1740)
R20	Almerina (1769)
R21	Almerina-Albona
R23	Almerina-Aluta
R8	Almerina-Campanella
R22	Almerina-Egloga
R12	Almerina-Formosa
R11	Almerina-Maja
R19	Cariera (1894)
R13a	Deflorata-Plutona (1767)
R26Z	Madar VI-Káča (1782)
R10	Ragusa (1888)

B. Čistokrevné neklasické rodiny:

rodina č.	rodina - název (rok narození zakladatelky)
R7	Narcis (1939)
R15	Xandra (1938)
R14	Bárta (1953)
R24Z	Ritorna(1974)
R27Z	Favora (1963)
R28Z	Dana (1969)
R29Z	Gita (1974)

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ <http://www.nhkladruby.cz/rodiny.php>, 5. 6. 2009.

Kromě těchto původních linií kladrubských koní byly v průběhu 20. století přidány další linie k zušlechtění běloušů. Velký význam měl plemník Favory XVIII., který se narodil v roce 1934, byl lipického plemene. Křížení lipicánů s kladrubskými koňmi bylo nejvýhodnější, protože lipicán je geneticky a i fenotypově tomuto plemenu nejbližší. I druhá linie Rudolfo sloužila k oživení a osvěžení krve. Byl to lusitánský hřebec a jeho geny byly vyhodnoceny velmi pozitivně jako přínos pro kladrubskou rasu.¹⁰⁷

Většina plemenků se dožívá věku kolem 28 let a někteří překročí i třicítku. Většina z nich předává své genetické dispozice až do 25 let.

V těchto tabulkách, které se nacházejí na webových stránkách hřebčina, uvádím příklad plemenných hřebců.¹⁰⁸

A. Čistokrevné klasické kmeny:

kmen č.	kmen - název (rok narození zakladatele)
L1	Generale (1787)
L11	Generale-Generalissimus (Gss XXIII-1938)
L2	Favory (1779)
L21	Favory-Generalissimus (Gss XXIX-1965)
L3	Sacramoso (1800)
L31	Solo (Sacramoso XXXI-1927)
L12	Napoleone (1845)
L13	Generalissimus (1797)

B. Čistokrevné neklasické kmeny:

kmen č.	kmen - název (rok narození zakladatele)
L4	Siglavi Pakra (1946)
L5	Romke (1966)
L6	Rudolfo (1968)

Příbuzenská plemenitba je již dlouho diskutovanou otázkou. Poškozuje tato plemenitba rasu? Ne, pokud jsou dodrženy určité zásady, jako například dodržení vhodného

¹⁰⁷ Národní archiv Praha, Úřad nejvyššího dvorského stolby, kart. č.1.

¹⁰⁸ <http://www.nhkladruby.cz/linie.php>, 5. 6. 2009.

výběru rodičovských zvířat. I přes dodržování zásad se čas od času musela do chovu vmísit oživující krev a ta buď přinesla nový gen, anebo podpořila gen starý. Proto se k osvěžení krve používali například lipicáni, neboť měli společný genetický základ, a proto to nebyl rušivý element v kladrubské linii.¹⁰⁹

Plemenné klisny mají vlastní plemenné knihy, do kterých jsou zapisovány. Tyto knihy jsou děleny na oddíly a ty jsou následující: hlavní plemenná kniha, plemenná kniha, 1. pomocná plemenná kniha a 2. pomocná plemenná kniha.¹¹⁰

Rozmnožování probíhá většinou přirozenou cestou a málokdy se používá inseminace. Plemeníci se zařazují do plemenných knih. Plemenná kniha, kam se zařazují hřebci, není členěná do oddílů. O zařazení hřebce do chovu rozhoduje komise. Každý takovýto kandidát musí splňovat určitá kritéria, posuzuje se povaha, poslušnost, pohyblivost, dovednosti, exteriér a zdravotní stav. Toto se děje ve čtyřech letech hřebce a do této doby je kůň neprodejný. Hřebec může být zařazen do plemenné knihy, pokud má v pěti generacích předků nejméně 37,5 % původní starokladrubské krve. Také musí mít tyto parametry KVP 172 centimetrů¹¹¹, KVH 162 centimetrů¹¹², OH 190 centimetrů¹¹³ a hmotnost 570 kg. Tito hřebci musí také splňovat určitý počet bodů, kterých dosahuje při výkonnostních zkouškách.¹¹⁴

¹⁰⁹ ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Jak žije hřebcín*. Praha, 1993, s. 164. ISBN 80-7038-313-5.

¹¹⁰ Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č.1.

¹¹¹ KVP je kohoutková výška pásková, měří se od patky kopyta po nejvyšší bod kohoutku páskou.

¹¹² KVH je kohoutková výška hůlková, měří se od patky kopyta speciální hůlkou.

¹¹³ OH je obvody hrudníku.

¹¹⁴ ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Plemenná kniha starokladrubských koní*. Kladruby nad Labem, 2000. ISBN 80-238-6327-4.

6. Novodobá historie

6.1. Úloha koně v 1. a 2. světové válce až do současnosti

Kolem roku 1900 čítala armáda mocnářství 42 řadových pluků jízdy. S tímto počtem vstoupila monarchie do první světové války. V této válce úloha jezdeckva končí. Začaly se tvořit pozice a zákopy, byly vynalezeny nové palné zbraně, jako je třeba kulomet, proto byly znemožněny útočné akce jízdy. Použití jezdeckva se změnilo a koně byli využíváni k průzkumné činnosti. Díky tomu měla na konci války monarchie již 48 pluků pěších a pouze 10 pluků jízdy.¹¹⁵ V první světové válce bylo použito přibližně 1,5 milionu koní a z toho asi 60 % jich bylo zabito. V roce 1913 se stává novým ředitelem hřebčína Rudolf Hofbauer. Tento velký muž provedl hřebčín přes celé válečné období a i v této těžké době byl schopen provést nutné opravy. Například zavedl elektrický proud, dále byly opraveny stáje proti kostelu, kde byly postaveny nové boxy, a zlepšena byla i podlaha položením dubových špalků. Naproti tomu byly z Kladrub a Selmic odvezeny zvony z kostelů na výrobu děl, stejně tak svícny, křtitelnice a bubny.¹¹⁶ Na počátku války bylo povoláno z Kladrub 37 mužů.

Před první světovou válkou ohrozil plán německé říše kladrubskou oboru, protože říše chtěla postavit u Týnce nad Labem přehradu a zvednout hladinu Labe o několik metrů. Do zátopové oblasti měly patřit i Kladruby nad Labem. V roce 1911 byly již plány hotovy, vše naštěstí zmařila první světová válka.

I lipický hřebčín zasáhla válka, proto musely být v roce 1915 přesunuty tři ročníky hříbat do Kladrub, aby tam zůstaly až do roku 1920. Nejen z Lipice přišli koně, ale také z dalšího hřebčínu monarchie, a to z Radovce v Bukovině, neboť se nacházel blízko hranic s Ruskem. Díky těmto přesunům se z Kladrub stalo středisko, kde byli soustředěni nejlepší koně z celé monarchie.

V průběhu první světové války umírá ve Vídni císař František Josef I. (dne 21. listopadu 1916), byl mu vystrojen pompézní pohřeb, osmispřeží kladrubských vraníků ho odvezlo do rodinné hrobky. První i poslední cesta panovníka byla konána vždy ve voze taženém kladrubskými koňmi po celých 350 let. Tento pohřeb byl zastíněn první světovou válkou a následným rozpadem monarchie. Jeho nástupcem se stal Karel I., který se pokusil ještě o sjednocení zemí, jeho snahy však vyšly naprázdno. Československá republika byla vyhlášena 28. října 1918 samostatným státem a po ní následovaly i další osamostatněné země. Po převratu se vlády ujal Národní výbor a celý převrat se obešel bez krveprolití. I

¹¹⁵ LERCHE, František Dr. *Naše koně, Československé chovatelství*. Praha, 1959, s. 10.

¹¹⁶ ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Jak žije hřebčín*. Praha, 1993, s. 147. ISBN 80-7038-313-5.

v Kladrubech byli zaměstnanci a ředitel přinuceni složit přísahu republice, pouze kontrolor Karel Michel tak neučinil a funkce kontrolora tímto zanikla. Hofbauer již nebyl novými nadřízenými ve své funkci potvrzen a zakrátko byl poslán do penze. Toto ohromné zklamání neunesl, po několika letech (v roce 1925) umírá a je pohřben na kladrubském hřbitově¹¹⁷ (viz příloha č. 15).

Konec monarchie byl málem i koncem kladrubského plemene. Celá existence těchto koní byla totiž spjata právě s panovnickým dvorem, pro něj byli vypěstováni a králům a císařům sloužili. Lidé po převratu nenáviděli vše, co patřilo Habsburkům, nebo s nimi bylo spjato. Brzy se ozvaly i hlasy, které chtěly likvidaci kladrubských koní, protože jim připadali nevykonní, k práci nevhodní a k jiným účelům zbyteční. Sama republika nevěděla, co s tím. Po rozpadu monarchie připadl hřebčín i se svými pozemky pod správu ministerstva zemědělství.¹¹⁸

Na záchraně tohoto chovu se podíleli milovníci, ale i odborníci se zvučnými jmény, kteří museli vynaložit mnoho sil a svést několikaletý boj o jejich záchranu. Namátkou několik z nich: profesor Bílek, prof. Taufer, MUDr. Sigmund. I ředitelé v Kladrubech měli na tom veliké zásluhy. Například Václav Volf, ing. Matějček a ing. Steinitz. Nejenom toto byla hrozba pro kladrubáky, rána druhá přišla nečekaně, a to pokles chovného materiálu. Do roku 1918 byli mladí hřebci posíláni ke dvoru do Vídně a po několika letech se vraceli zpátky do Kladrub. Po převratu tento koloběh ustal a mladí hřebci se z Vídně již nevrátili. V Kladrubech zůstali v té době pouze dva plemeníci, kteří však náhle uhynuli v roce 1920. Mezi zaměstnanci se říkalo, že byli údajně otráveni.¹¹⁹ Jediné štěstí bylo, že po jejich uhynutí se do půl roku narodili jejich dva synové, kteří byli vynikající a byli zařazeni do chovu. Tím byli bělouši zachráněni. Koně, kteří zůstali po převratu ve Vídni, byli rozprodáni, jejich majiteli se stali zámožní pánové. V těžší situaci se ocitli vraníci. Linie vraníků rodu Napoleone byla systematicky likvidována a také byl vyřazen plemeník Napoleone VI. V roce 1922 a o devět let později v roce 1931 byla linie Sacramoso zrušena s odůvodněním, že je zbytečná. Tohoto roku byli koně předáni jako hospodářská pracovní zvířata na Slovensko a o tři roky později rozprodáni. Menší část byla zakoupena církevní správou pro velkostatek v Chrástu u Chrudimi, což přispělo k jejich záchraně.¹²⁰ Velké zásluhy o záchranu vraníků lze připsat

¹¹⁷ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 4, 1976–1982, s. 10.

¹¹⁸ Státní okresní archiv Pardubice, *Zánik kladrubského koně?*, Východočeský republikán, 1930, č. 4.

¹¹⁹ HÁJEK, Jiří, osobní rozhovor. 28. 2. 2009.

¹²⁰ BÍLEK, František Dr. *Kůň starokladrubský*. Praha, 1925, s. 21.

Dr. Bílkovi. V roce 1938 našel zbytky chovného materiálu a přesunul je do Průhonic a v roce 1946 byli koně přesunuti do Slatiňan. Díky těmto snahám byli vraníci zachráněni.

V roce 1921 získaly Kladruby polokrevného arabského hřebce Shagya X., který byl používán ke křížení s kladrubskými klisnami a osvěžení jejich krve.¹²¹

Z Kladrub odešli koně, kteří sem byli za první světové války přesunuti, ale z jiných zrušených hřebčínů monarchie sem naopak bylo přestěhováno několik desítek anglických polokrevných klisen, které položily základ dalšímu vývoji polokrevníků. Vynikaly zvláště kmeny Furioso, Nonius, Gidran a Przedswit.

Po řediteli Hofbauerovi nastupuje MVDr. Josef Veselý, který zde pracoval pouze od roku 1918 do roku 1919. Jeho působení zde nebylo příliš úspěšné. Ve výkonu svého povolání byl laxní. Proto byl nahrazen Václavem Volfem, ten zde působil od roku 1919 až do své smrti v roce 1925.

Po první vlně odporu k monarchii začali lidé činní v politických kruzích přicházet na to, že kladrubské koně potřebují k reprezentaci na mezinárodní úrovni. Byl zaveden takzvaný republikánský ceremoniál, který se velice podobal španělskému, byl jen o trochu skromnější. Tak, jak vozili ke korunovaci císaře, vezli i podvkrát zvoleného prezidenta k složení prezidentského slibu, a to v letech 1927 a 1934. Tímto prezidentem byl Tomáš Garrigue Masaryk. Kladrubští koně měli svá místa na hradě a také v Lánech. První prezident si jízdu na koni oblíbil až v pokročilém věku, ale praktikoval ji až do vysokého stáří. Po vzoru Masaryka i prezident Beneš jezdil rád na koni. On a ještě Emil Hácha používali kladrubská spřežení běloušů k oficiálním příležitostem.¹²²

Za první republiky byla většina původních zaměstnanců hřebčína poslána do penze, aby uvolnili místa mladším a také mužům, kteří se vraceli z front. Od roku 1925 byl ředitelem v Kladrubech inženýr Jaroslav Matějček. Tento muž měl veliké zásluhy na záchraně Kladrub. Zasloužil se o definitivní určení chovného programu, když místo koní Oldenburských prosadil přes nepřízeň nadřízených orgánů chov anglických mohutných polokrevníků. Také byl v roce 1935 pověřen funkcí inspektora státních ústavů pro chov koní. Velmi se staral o vzhled a čistotu hřebčína a za jeho působení došlo v roce 1928 k důležité stavbě silnice od Řečan, která dosud vedla přes nábřeží hřebčína. Po první světové válce začala jezdit ve velkém množství auta a různé motorové povozy přes nádvoří hřebčína a tento stav byl velmi nevyhovující. Proto Matějček velmi bojoval o zřízení nové cesty. Ta vedla kolem hřbitova a je tomu tak

¹²¹ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 4, 1976–1982, s. 43.

¹²² Státní oblastní archiv Zámorsk, *Státní hřebčín Kladruby nad Labem*, kart. č. 227.

dodnes. Ve třicátých letech byla postavena nová kočárovna, která leží vedle hlavního vjezdu do hřebčína. V těchto dobách se pomalu začal šířit strach z Německa a počátkem roku 1939, za druhé republiky, se opět rozběhla diskuze o likvidaci kladrubských koní. Hlasy volaly po zrušení z důvodu přebytečnosti, další výtkou bylo to, že kladrubáci jsou příliš drazí pro okleštěný stát. Útoky přicházely hlavně ze stránek odborných časopisů, kde se někteří odborníci vyjadřovali proti tomuto chovu. Na obranu se postavil významný odborník, inženýr Steinitz, který v časopise *Československý zemědělec* uveřejnil článek na obranu koní. Všechny tyto hlasy umlčela druhá světová válka. Nastaly daleko vážnější starosti. I za druhé světové války byli kladrubáci používáni a jejich chov se neustále zlepšoval. Ani v tomto špatném období neustaly výkonnostní zkoušky hřebců, nekonalý se pouze v letech 1943 a 1944, kdy okupační orgány zakázaly terénní jízdy.¹²³ Nemale zásluhy o hřebčín měl ředitel Matějček, když jej bez velké újmy provedl celou světovou válkou. On sám nedbal pomluv a vystavoval se nebezpečí tím, že se stýkal s německými činiteli. Toto se vyplatilo po nešťastné události v roce 1942, kdy se na vypůjčeném koni z hřebčína při vyjížděce zabil německý vrchní zemský rada z Pardubic. Díky těmto dobrým kontaktům Matějčka a svědectví důstojníka německé armády, který byl při vyjížděce se zemským radou, nevznikly hřebčínu větší komplikace.¹²⁴ Koncem války, v roce 1945, byly v Kladrubech, Řečanech a Semíně umístěny německé jednotky. Hlavní velitel bydlel na zámku v Kladrubech, ale nedlouho poté prchající Němci tyto obce opustili. Zanechali ve zdejších lesích mnoho vojenského materiálu, ale i vozidel.

Na konci války byl donucen k odchodu i ředitel z Kladrub, a to hlavně z důvodu osobních útoků a také výhrad zaměstnanců proti němu. V tomtéž roce se stal novým ředitelem ing. Jindřich Steinitz, působil zde až do roku 1949.

Po zániku monarchie se obec Kladruhy oddělila a osamostatnila od hřebčína, ale skutečný aktivní život obce se rozvinul až po roce 1945. I ve hřebčíně došlo k novému vzestupu. Nejprve zůstával chovatelský program stejný, ale záhy se ukázalo, že z důvodu mechanizace zemědělství se musí změnit. Proto se začala prosazovat stále větší produkce anglického polokrevníka a českého teplokrevníka, kteří byli vhodní nejen pro tažnou práci, ale i pro sport. Tito koně prokázali nejen na domácích kolbištích, ale i na zahraničních svůj dobrý původ. V poválečných letech bylo v Kladrubech přibližně 500 koní, z toho asi 60

¹²³ Státní oblastní archiv Zámorsk, *Státní hřebčín Kladruhy nad Labem*, kart. č. 241.

¹²⁴ Rozhovor s pamětníkem Jiřím Hájkem, 28. 2. 2009.

starokladrubských běloušů. Kolem roku 1960 zrušil hřebčín pracovní tažné koně, kteří předtím vykonávali práci na polích.¹²⁵

Do roku 1956 se zařízení jmenovalo Státní hřebčín, po tomto roce bylo vyňato z přímého řízení ministerstva zemědělství a začalo spadat do organizace řízené Hlavní správou státních plemenářských stanic a název se změnil na Státní plemenářský ústav. Sám hřebčín byl rozčleněn a v roce 1959 přišel o své lesy, které připadly Státním lesům.¹²⁶ O dva roky později v roce 1961 byl tento ústav znovu přejmenován na Plemenářský podnik Kladruby nad Labem a byl také výrazně rozšířen. O rok později připadl kladrubskému hřebčínu hřebčinec v Nemošicích i jejich JZD, dále také JZD Semín, Hlavečník a hospodářství Labské Chrčice. V roce 1973 byl připojen hřebčinec v Písku, odštěpný závod Vlčice, dále také JZD Komárov, Vápno u Přelouče a Tetov. Od této doby Plemenářský podnik Kladruby nad Labem řídil zemský chov v celých Čechách.¹²⁷

V roce 1949 nastupuje do funkce ředitele ing. František Lerche, který byl významným odborníkem v chovu koní, sepsal několik knih o historii kladrubských koní a působil zde až do roku 1961. Za Lercheho se v roce 1952 otevřelo nové odborné učiliště zemědělské se zaměřením na obor chovatel koní a jezdec. Jeho žáci získali potřebnou odbornost, kterou potřebují v práci s koňmi. Nejznámějšími absolventy jsou Váňa, Vozáb, Bartoš, Holčák, Stromský, Myška, Havelka a další. Areál školy se dříve nacházel v budovách kladrubského hřebčína, roku 1978 se přestěhoval do nových budov v obci Kladruby nad Labem. Studium je od počátku do současnosti tříleté a je ukončeno závěrečnou zkouškou s výučním listem. V roce 1965 zde začali provozovat takzvaný pushball neboli fotbal na koních s velkým míčem. Tato hra se provozuje dodnes, jak jsem viděla na vlastní oči v Kladrubech. Míč váží 25 kg, dosahuje koním až po prsa, měří v průměru 160 cm a jeho obvod je 5 m. Hra je dobrá na posílení koňských nohou, hraje ji přibližně 10 až dvanáct hráčů (viz příloha č. 16).

Po Lerchem nastupuje Václav Hynek, který si nechává ing. Jiřím Davidem zpracovat chovný plán hřebčína, protože jako ředitel Plemenářského podniku Kladruby má na starost velmi rozsáhlý podnik. Václav Hynek končí v roce 1966 a za jeho působení nastupuje ing. Josef Faltus, který zde zůstává pouze do roku 1972. Na uvolněné místo ředitele nastupuje ing. Josef Veleba a ten zde působí v letech 1973 až 1977. V těchto dobách se Kladrubům nevyhnuly další požáry, ale již nebyly tak závažné jako v minulosti. Vždy byly zavčas uhašeny, než stačily napáchat výrazné škody. V Československu se mimo Kladruby nacházely

¹²⁵ Státní oblastní archiv Zámorsk, *Státní hřebčín Kladruby nad Labem*, kart. č. 242.

¹²⁶ Státní oblastní archiv Zámorsk, *Státní hřebčín Kladruby nad Labem*, kart. č. 259.

¹²⁷ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 4, 1976–1982.

ještě další státní ústavy pro chov koní, a to v Napajedlích, Nemošicích, Nových Dvorech, Písku, Nitře, Prešově, Tlumačově, Topolčiankách a Tuřích Remetách.

Organizace správy hřebčína za republiky vypadala většinou následovně. V čele stál ředitel, který byl podřízen ministerstvu a reprezentoval ústav navenek i uvnitř. Dohlížel na plnění chovného plánu, podepisoval veškeré spisy odcházející z hřebčína, schvaloval dílčí rozpočet, posuzoval lesní a polní plán, rozhodoval o patronátních záležitostech a měl na starost veškeré zaměstnance a podřízené osoby. Pod ním byl zástupce ředitele, který zastupoval svého nadřízeného, když nebyl přítomen. Dále následoval hospodářský úředník, který měl na starost hospodářsko-administrativní věci a ostatní hospodářské činnosti týkající se samotného hřebčína. Dále se v hřebčíně nacházel vedoucí zvěrolékař, který zde prováděl léčebné úkony se zdejšími koňmi. Veškerá onemocnění měl za povinnost hlásit a musel je zaznamenat do knihy. Také byl poradním orgánem ředitele v otázkách týkajících se hygieny chovu koní. Dále dohlížel na porody klisen a v jeho povinnostech bylo podrobit každého koně jednou za 14 dní důkladné prohlídce. Další ze zaměstnanců byl účetní úředník, který vedl pokladnu, staral se o účetnictví a prováděl výplaty peněz zaměstnancům. O lesy spadající do kompetence hřebčína se staral lesní úředník. Měl pod sebou lesní personál a v jeho povinnostech bylo starat se o včasné zalesnění vymýcených ploch a ochranu lesní zvěře. Mezi těmito vrchními úředníky, pracovníky a ošetřovateli koní byl prostředníkem vrchní podkoní. Tento muž měl dohled nad veškerým personálem hřebčína a dbal na to, aby jeho podřízení poctivě vykonávali své povinnosti.¹²⁸

Po řediteli Velebovi nastupuje do funkce ing. Antonín Sed'a, který zde působí od roku 1978 do roku 1989. Tento rok se Kladruby stávají součástí Státního plemenářského podniku Praha. Za jeho působení byla na počátku roku 1983 na louce směrem k Josefově postavena nová ocelová jízďárna. V roce 1990 se ujal funkce ing. Milan Šobr, který tu byl pouhý jeden rok a končí v roce 1991.¹²⁹

V roce 1992 se stává ředitelem Kladrub MVDr. Norbert Záliš, který zde začínal jako veterinář a později byl jmenován ředitelem. Za jeho působení zde vznikl státní podnik s názvem Národní hřebčín Kladruby nad Labem. Velmi se věnoval psychologii a etice vztahu člověka a koně v pracovním procesu. Toto téma nalezneme ve všech jeho literárních dílech, například v knihách „*Bílí koně starokladrubští*“, „*Jeho Milosti císařské obora koňská*

¹²⁸ MORAVCOVÁ, Jarmila. *Sdružený inventář fondu Státní hřebčín Kladruby n. L.*, Státní oblastní archiv Zámorsk, 1963, s. 14-16.

¹²⁹ HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem.* kniha 4, 1976–1982.

v *Kladrubech nad Labem*“, „*Jak žije hřebčín*“ a dalších. Velkou zásluhu má i na tom, že se v roce 1995 Národní hřebčín Kladruby nad Labem stal státní kulturní památkou. V roce 2002 byl hřebčín uznán za národní kulturní památku.

Norbert Záliš byl odvolán tehdejším ministrem zemědělství, na jeho místo byl jmenován ing. Milan Vítek. Tento muž byl velmi vzdělaný, otevřený a svou lásku ke koním dokazoval i na závodních kolbištích. Hřebčín zpřístupnil široké veřejnosti, otevřel cestu k větší spolupráci s ostatními chovateli kladrubských koní a svou zdatnost ukázal i po finanční, personální a ekonomické stránce při řešení každodenních situací ve hřebčíně. Kvůli svému pokročilému věku a každodenní vyčerpávajícímu vytíženosti se v roce 2004 vzdal své funkce.¹³⁰

Ministerstvo zemědělství České republiky tím bylo nuceno vypsát konkurz na zdejšího ředitele, náročným výběrovým řízením prošla nejlépe ing. Lenka Gotthardová, CSc. Po 425 letech existence tohoto hřebčína se tak stala první ženou na této pozici. Po staletí bylo vedení státních hřebčinců a hřebčínů doménou mužů. Je to velmi vzdělaná žena, které leželo na srdci nejen dobro koní, ale také zdejších zaměstnanců. Tato ředitelka zacházela jako jedna z mála se zaměstnanci jako se sobě rovnými. Také dokázala zlepšit komunikaci hřebčína s obcí Kladruby a to do takové míry, že zde již nebyla žádná zášť a zároveň si všichni vycházeli vstřícně. Dne 31. října 2008 byla však ministrem zemědělství Mgr. Petrem Gandalovičem odvolána z funkce a to z důvodu údajných nedostatků v hospodaření hřebčína. K tomuto nedostatku dospěl neveřejný forenzní audit.

Na přechodnou dobu byl vedením hřebčína pověřen Tomáš Kunc, a to až do zvolení nového ředitele MVDr. Jaroslava Dražana v roce 2009, kde zde působí dodnes.

¹³⁰ <http://www.nhkladruby.cz/znh/znh8.php>, 16. 6. 2009.

7. Současné využití kladrubských koní

Kladrubský kůň je velmi všestranné zvíře, které se hodí skoro do všech odvětví jezdeckého sportu. Zvládá parkurové skákání, ale i jemnost a propracovanost drezurních úkonů. Nejlépe ovšem vyniká ve dvou odvětvích a to ve vozatajství a parforsních honech (dnešních Hubertových jízdách).

Parforsní hony vznikly přibližně ve 14. století ve Francii. Původně se jim říkalo jezdecká štvance, při nich se používaly smečky chrtů, kteří sledovali kořist pouze zrakem, a proto se musely konat v přehledné a rovinné krajině. Velká obliba vedla k tomu, že se této zábavy začala účastnit i společenská smetánka a brzy se zvýšily nároky jednak na organizaci lovu, ale také i na úbor účastníků. Tyto hony byly přesouvány do náročnějších terénů a z tohoto důvodu museli být vyměněni chrti za speciální honební psy, kteří zvíře stopovali čichem a uměli pracovat ve smečkách. Z Francie se hony přesunuly do Anglie a následně se rozšířily po celé Evropě. Do českých zemí se dostaly v 17. století. Mezi prvními pořadateli byl kníže Karel Eusebius z Lichenštejna.

Dnes tuto akci nazýváme jako Hubertovy jízdy, jmenují se podle patrona lovu, svatého Huberta. Staly se sportovně-společenskou záležitostí, která je pořádána na ukončení jezdecké sezóny. V současné době se vyznačují spíše přátelským setkáním, rekreační vyjížděnkou do přírody, zakončenou společenskou zábavou. Lov začíná ostužkováním zúčastněných. Vedoucí honu neboli master je označen zelenou šerpou. Pikéři, náhončí, mají žlutou na obou rukávech a jezdec, který představoval lovenou zvěř, má na rukávu přidělán liščí ohon. Účastníky na trase čekají přírodní překážky. Na konci lovu se svede boj o liščí ohon, který může mít různé podoby, například závěrečný dostih, strhávání ocasu za jízdy nebo hledání ocasu v předem určeném prostoru apod. Po ukončení lovu následuje večerní zábava.¹³¹

Druhým odvětvím je vozatajství. Koně se zapřahali odpradáвна, tahali kočáry a bryčky. Vozatajský sport je velmi mladá záležitost, neboť první mezinárodní závody byly uspořádány teprve v roce 1970 ve Švýcarsku. V současnosti je tento sport omezen pouze na oficiální soutěže, a to na třídní nebo zkrácené kompletní soutěže. Čtyři nejdůležitější závody jsou: Mistrovství republiky, oficiální mezinárodní závody,¹³² mezinárodní závody spřežení kategorie A, mezinárodní závody spřežení kategorie B.¹³³

Třídní soutěž je pořádána podle vzoru military¹³⁴, dělí se na tři části: za A – drezúra, B – maraton, C – parkur neboli překážková jízda. V části A se na kolbišti provádějí

¹³¹ http://www.ifauna.cz/rubriky/clan_show.php?id=1404&r=13, 16. 6. 2009.

¹³² Jsou to oficiální mezinárodní závody pro jednotlivce a družstva.

¹³³ Obě jsou bez omezení výšky finančních cen.

¹³⁴ Military = třídní závod, jezdec v sedle překonává drezurní část, přírodní překážky, parkur.

předeepsané figury, kde se posuzuje pravidelnost chodu, plynulost, správná ohebnost koně, vozatajská dovednost a celkový dojem. Část B je takzvaný maraton, jehož účelem je prověřit kondici, zručnost, vytrvalost a poslušnost koní, neboť soutěžící musí překonat trať dlouhou 27 km rozmanitým terénem, a závěrečnou trať, která je dlouhá 10 km, na níž je 8 překážek nebo obtížných míst, které prověří připravenost, což je nejtěžší část závodu. Poslední závěrečná část C je postavena z kuželů, na kterých jsou umístěny malé míčky, spřežení mezi nimi projíždí. Penalizováno je shoení míčku, najetí do kužele nebo nedodržení časového limitu. Tato část musí být vždy poslední. Body nasbírané v průběhu soutěže se sečtou a dávají celkový výsledek. Koně, kteří zde soutěží, musí být minimálně čtyřletí a vyšší než 148 cm, neboť při nedodržení kritérií jsou klasifikováni jako poníci.¹³⁵ Při závodech není dovoleno měnit počet koní a druhy zápreže. V soutěžích se používají tyto zápreže: jednospreží, dvojspreží, čtyřspreží. I kladrubský hřebčín má své zástupce na těchto soutěžích a mezi nejúspěšnější se řadí například Jiří Nesvačil junior, Jiří Nesvačil senior a Petr Vozáb (viz příloha č. 17).¹³⁶

Kladrubské koně také můžeme vidět v těchto záprežích: jednospreží – jeden kůň ve voze, dvojspreží – jeden pár koní vedle sebe, čtyřspreží – dva páry koní za sebou, pětispreží – tři koně vpředu a dva koně vzadu, šestispreží – tři páry koní za sebou, sedmispreží – tři koně vpředu a dva páry koní za sebou, osmispreží – čtyři páry koní za sebou, tandem-dva koně za sebou, random – tři koně za sebou, pickaxe team – jeden kůň vpředu a dva koně vzadu, triga neboli ruská trojka jsou tři koně vedle sebe, quadriga – čtyři koně vedle sebe (viz příloha č. 18).

¹³⁵ Rozhovor s odbornicí přes zápreh koní Mgr. Janou Dymešovou, 16. 6. 2009.

¹³⁶ <http://www.slatinany.estranky.cz/>, 16. 6. 2009.

8. Závěr

Cílem mé práce bylo ukázat historii Národního hřebčína Kladruby nad Labem jako celku od jeho počátku až do současnosti. Práce ve stručnosti popisuje historický vývoj areálu a samotného koňského plemene zde umístěného.

K tomuto tématu existuje velké množství archivního materiálu, který však začíná až od roku 1758, neboť předešlý materiál byl zničen při velkém požáru. Některá torza a prameny z vídeňského archivu zachytil ve svých knihách Rudolf Motloch nebo Dr. František Lerche. Mnoho dalších autorů se zabývalo nebo zabývá zpracováváním tohoto tématu. Jsou to například Jiří Hájek, dále také MVDr. Norbert Záliš. Novodobější autoři ve svých dílech možná záměrně směřují obsah stejně nebo dost podobně jako dřívější autoři. Knihy jsou si velice podobné po obsahové stránce, dokonce se opakují i některé nepřesnosti, které by se při pátrání v archivu bezesporu našly. Také je napsána na podobné téma bakalářská práce z roku 2003, kterou zpracovala Leona Papíková. Zaměřila se na dvůr Františkov a jeho historii. Práce je kvalitně zpracována, ale nalezneme zde jisté nepřesnosti jako u výše jmenovaných autorů.

Má práce vzhledem k velkému množství materiálu zahrnuje pouze stručnou historii hřebčína s přihlédnutím k oběma přilehlým dvorům. Materiály týkající se tohoto hřebčína po druhé světové válce jsou téměř nedostupné, archivní fond z této doby není zpracován, tudíž je nepřístupný a pamětníci většinou jen neochotně vzpomínají na těžká léta po válce.

Velké množství materiálu jsem získala prací v terénu. Navštívila jsem Národní hřebčín Kladruby nad Labem, kde jsem si prohlédla stáje, zámek, zahrady a zhlédla ukázkou dovedností koní. Dále jsem absolvovala cestu do Selmic, ve kterých se nachází dvůr Františkov. V doprovodu kladrubského zaměstnance jsem zavítala na dvůr Josefov. Z důvodu lepšího poznání koně jako takového jsem navštívila zámek Slatiňany, ve kterém se nachází hippologické muzeum, zde jsem si prohlédla rozsáhlé sbírky. Nachází se zde i kopie zakládací listiny Národního hřebčína Kladruby nad Labem. Nejdlejší cestu jsem absolvovala do Tloskova na Benešovsku, kam se přestěhoval autor zdejší kroniky, amatérský historik, pan Jiří Hájek.

Domnívám se, že by bylo třeba zpracovat materiály z druhé poloviny fondu, které jsou uloženy ve Statním oblastním archivu v Zámrsku a tudíž veřejnosti nepřístupné

Účelem této bakalářské práce bylo seznámit případného čtenáře s historickým vývojem hřebčína a plemenem kladrubského koně. Ukázat vývoj budov, linií koní i změny na ředitelských pozicích. Přiblížit, jak jednotliví lidé dokázali ovlivnit historii, a poukázat na

samotný chov, který dokázal přežít ve své kvalitě všechny války, živelné pohromy i lidskou nenávist. Ukázat sílu zdejších lidí, kteří udrželi hřebčín v chodu přes 430 let.

Seznam literatury

Literatura:

- PICKERALOVÁ, Tamsin. *Encyklopedie koní a poníků*. Praha, 2001. ISBN 80-7209-555-2.
- HÁJEK, Jiří. *Barokní kůň v Čechách. Z minulosti i přítomnosti chovu koní a obce Kladruby nad Labem*, kniha 1, 2, 3, 4. 1976-1982.
- ROSŮLEK, K. František. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*3. Pardubice, 1909.
- ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1989.
- POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech*. Praha, 1978.
- BÍLEK, František. *50 let hřebčína Slatiňany*. Národní hřebčín Kladruby nad Labem, 1995.
- ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Jeho Milosti císařské obora koňská v Kladrubech nad Labem*. Praha, 1997. ISBN 80-238-0055-8.
- ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Jak žije hřebčín*. Praha, 1993. ISBN 80-7038-313-5.
- ZÁLIŠ, Norbert MVDr. *Plemenná kniha starokladrubských koní*. Kladruby nad Labem, 2000. ISBN 80-238-6327-4.
- ZÁLIŠ, Norbert MVDR. *Bílí koně starokladrubští*. Hradec králové, 1979.
- BÍLEK, František Dr. *Kůň starokladrubský*. Praha, 1925.
- DUŠEK, Jaromír Ing. Doc. a kol. *Chov koní v Československu*. Praha, 1992. ISBN 80-209-0282-1.
- LERCHE, František Dr. *Naše koně, Československé chovatelství*. Praha, 1959.
- MOTLOCH, Rudolf, *Studien über pferdezucht*, Hannover 1911.
- VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha, 1994. ISBN 80-85605-95-3.
- HALLER, Martin. *Pferde unter dem Doppelader: das Pferd als Kulturträger im Reiche der Habsburger*. Zürich, 2002. ISBN 3-487-08430-9.

Prameny:

- Státní okresní archiv Pardubice, Ing. MATĚJČEK, Východočeský republikán, 1923, číslo 5-6.
- Státní oblastní archiv Zámorsk, *Státní hřebčín Kladruby nad Labem*, kart. č. 227.
- Státní oblastní archiv Zámorsk, *Státní hřebčín Kladruby nad Labem*, kart. č. 241.
- Státní oblastní archiv Zámorsk, *Státní hřebčín Kladruby nad Labem*, kart. č. 242.
- Státní oblastní archiv Zámorsk, *Státní hřebčín Kladruby nad Labem*, kart. č. 259.
- Státní oblastní archiv Zámorsk, *Velkostatek Pardubice*, kniha 15.
- Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 1.
- Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 3.
- Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 4.
- Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 18.
- Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 103.
- Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 105.
- Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 170.
- Národní archiv Praha, *Úřad nejvyššího dvorského štolby*, kart. č. 171.

Nepublikovaná literatura:

- MORAVCOVÁ, Jarmila. *Sdružený inventář fondu Státní hřebčín Kladruby n. L.*, Statní oblastní archiv Zámorsk, 1963.

Internet:

<http://cestyapamatky.cz/kolinsko/tynec-nad-labem/kostel-sv-jana-krтитеle>, 20. 6. 2009.

<http://www.nhkladruby.cz/rodiny.php>, 5. 6. 2009.

<http://www.nhkladruby.cz/linie.php>, 5. 6. 2009.

<http://www.nhkladruby.cz/znh/znh8.php>, 16. 6. 2009.

http://www.ifauna.cz/rubriky/clan_show.php?id=1404&r=13, 16. 6. 2009.

<http://www.slatinany.estranky.cz/>, 16. 6. 2009.

Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Areál hřebčína
- Příloha č. 2 – Jízdárna
- Příloha č. 3 – Vnitřní pohled do stájí
- Příloha č. 4 – Areál porostlý břechťanem
- Příloha č. 5 – Sluneční hodiny s Atlasem
- Příloha č. 6 – Druhé sluneční hodiny s mudrcem
- Příloha č. 7 – Zámek dnes
- Příloha č. 8 – Kladrubský kostel
- Příloha č. 9 – Josefov
- Příloha č. 10 – Nápis na Františkově
- Příloha č. 11 – Melasova hrobka
- Příloha č. 12 – Melcherův hrob
- Příloha č. 13 – Vysoká akce předních končetin
- Příloha č. 14 – Hřebec z linie Generalissimus
- Příloha č. 15 – Náhrobek bývalého ředitele Hofbauera
- Příloha č. 16 – Pushball
- Příloha č. 17 – Čtyřspřeží s panem Vozábem
- Příloha č. 18 – Ukázka druhů zápreže

Všechny fotografie pořídila autorka práce Jitka Hušková.

Přílohy

Příloha č. 1 – Areál hřebčína

Příloha č. 2 – Jízdárna

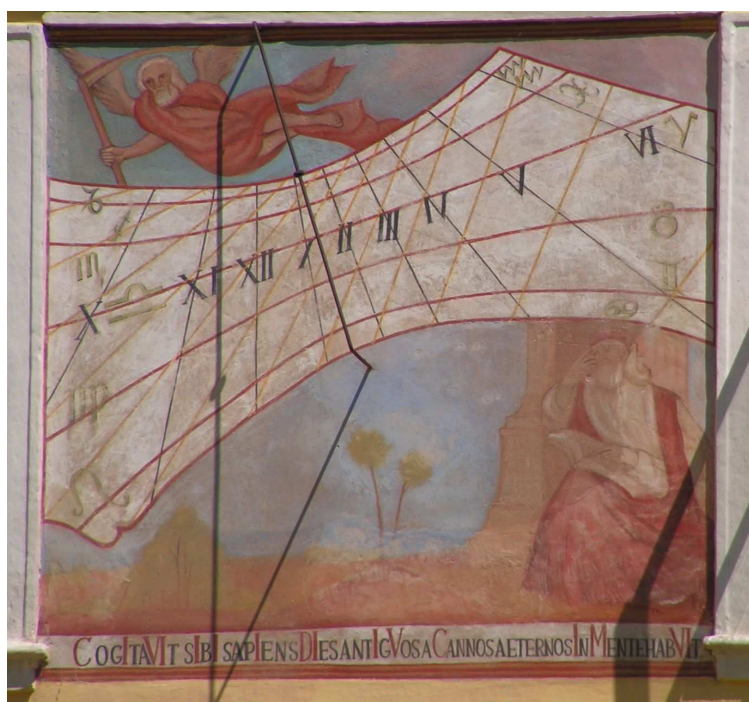
Příloha č. 3 – Vnitřní pohled do stájí

Příloha č. 4 – Areál porostlý břechťanem

Příloha č. 5 – Sluneční hodiny s Atlasem

Příloha č. 6 – Druhé sluneční hodiny s mudrcem

Příloha č. 7 – Zámek dnes

Příloha č. 8 – Kladrubský kostel

Příloha č. 9 – Josefov

Příloha č. 10 – Nápis na Františkově

Příloha č. 11 – Melasova hrobka

Příloha č. 12 – Melcherův hrob

Příloha č. 13 – Vysoká akce předních končetin

Příloha č. 14 – Hřebec z linie Generalissimus

Příloha č. 15 – Náhrobek bývalého ředitele Hofbauera

Příloha č. 16 – Pushball

Příloha č. 17 – Čtyřspřeží s panem Vozábem

Příloha č. 18 – Ukázka druhů zápřeže

Resumé

This thesis deals with history of National Horse-breeding Farm in Kladruby nad Labem and historical development of Kladruby horses. The horse-breeding farm was formed on the site of a horse preserve, which was promoted to court imperial horse-breeding farm. It was established here by reason of appropriately situated landscape and sufficient quantity of lands to guarantee enough fodder for the horses. Horses mainly from Spain and Italy had been coming here since the time of its foundation. The main aim was to breed horses for the court in Vienna and its spectacular ceremonial. In this way "Kladruby galakarossier", was bred. It is the only breed bred exclusively at the royal court service.

Not much material came down from bygone times because almost all was destroyed irrecoverably in 1757, when during a celebration a big fire burst out in the horse-breeding farm and all documents concerning breeding horses and all archive were burned. During world history there were wars also in Bohemia and they threatened Kladruby as well. On that ground the horse-breeding farm was moved to other court horse-breeding farms, e.g. Kopčany, Enyed or Halbthurn. Some rebuilding and reconstruction have been made during its being. Some buildings were annexed and the others were newly built. In particular, the church was taken down and newly built several times. These reconstructions pertained to both farmyards, e.g. Františkov was rebuilt several times on account of repeated fires.

During the history this breed of horses was developing in the way human society needed or the fashion requested. Blood of Kladruby horses was revived by Arabian thoroughbred but English thoroughbred was also important. In one period of evolution of the horse-breeding farm the Kladruby horses were almost exterminated and replaced by above-mentioned English thoroughbred. Fortunately, it did not happen. Difficult time for Kladruby horses came after dissolution of Hapsburg Monarchy. Independent Czechoslovak state in which people hated the monarchy and wanted to destroy everything connected with it, was formed. Another reason was introduction of motor vehicles into ordinary life and causing taking horses out of service. It influenced Kladruby horses themselves. After the Second World War, when the country was financially exhausted and horse breeding was not economically profitable, this tendency was even more distinctive. Despite it, breeding of Kladruby white horses was preserved.

In 1956 this institution was called State Horse-breeding Farm, later it was renamed State Breeding Institution. In 1961 it was renamed Breeding Company in Kladruby nad Labem and in 1992 National horse-breeding farm in Kladruby nad Labem, that was a state enterprise,

was formed. Three years later the horse breeding farm in Kladruby and Kladruby horses became a state cultural heritage and in 2002 all the premises including horses became the state cultural heritage.

Nowadays Kladruby nad Labem is in the list of expectants to be listed in the List of the UNESCO. Thanks to this we have had the Kladruby horses for more than 430 years.